

2.11
M 48

11

29b

NICOLA

VS GERBELLIVS

Studiosis ac pio Lectori salutem
in Christo Iesu.

Emo mihi facile persuadebit, Suauissime lector, quæquam ex his qui uera re-
ctaq; studia sequuntur, hoc maxime florentissimo se-
culo, tam ἀγαθὰ καὶ ἄριστα ἢ
tamque ἀμείωτα reperiri posse, qui nesciat quas sub-
limitate, qua sermonis latitudine Moses uir dei, & ut
scriptura eum nominat **אִשׁוּר עֲרֵי כֶּהֱנִים** or-
bis uniuersi uncunabula literis mandarit. Quamq; &
uero alienissimi fuerint superioris ætatis homines,
qui res, nescio quas insectiles, infinitum, ignem, occa-
num, quin etiam & his fœdiora conditi mundi exor-
dia fuisse tradiderunt. Quod si qui sunt qui uerum li-
benter audiunt, cuiusmodi hæc ætas nostra plurimos
sanè tulit, hi non cunctentur in manus accipere san-
ctissimi uatis, castissimum hoc, grauisimumq; scripti
genus. Visuri haud dubie, quo discrimine, quamque
longo interuallo distet discrepetq; diuinus spiritus &

A I uanist

uaniſſimorū hominū ſenſu, nempe ex meris glorijs,
opinionibus, nugisq; conſutorū. Nam cum impuriſ-
ſimi hypocritæ diuinitatis ſecreta rimari conarētur,
uani facti ſunt, impudētīſſimiq; conatus cæcitate por-
nas dedere. Sed ut ad Moſen redeam, priora capita
PHILIPPVS Melanchthon ur omnibus titulis
(nolo enim elatius quidquàm de modeſtiſſimò homi-
ne dicere) dignus, Annotationibus illuſtrauit, uel quæ
cæteris obſcuriora ſunt, uel quòd interpretandi ſeri-
es, eo uſq; ipſum deduxerit, idq; pari faciūdia atq; fa-
cilitate. Quanquàm quales & quantæ ſint, malò tute
iugl. ctione cognoſcas, quàm quòd diutius remoror
ego ſtudia tua, quãdoquidem & ſi maximas dixero,
maiores inuenies legendo. In ſumma τὸ κενθὸν
ἔσκατ' ἔλιπετ οἷς ἀκρωμένοισ'. Quod ſanè
tu fatebere, ſi multorum exemplo has
tibi familiaris. feceris. Vale
foeliciffime. Argent.

Anno. M. D.

XXIII.

IN GENE

SIN, PRAEFATIO
PHILIPPI ME-
LANCHTHO-
NIS.

RAETER QVAM Ardorem
quod Genesis rerum Christi er=
ditionem indicat, ad hoc ga nos non
ea potissimum utendum aliud certi
est, ut inde discas origine us agnosces
peccati, & primam gra= q̄ ex histo=
tia promissionem, ex qui ria de Io=
bus duobus locis postea seph, qui tã
uniuersa pendet scriptura. Sunt & exempla pro= dem dum se
dita, in quibus tum irae filios, tum gratiae filios adum inimicū diu
brat, timorem dei illorum exempla docēt, hi fidem. tius simula
Quod enim inuenias tristiū exemplum diluuiō, aut re nō pos=
Zodomorum exitio? & qui poterit erigi confidenti= set, ilachry
us fides, quā si consyderes, quā blande, quā sua mas prorū
uiter, & tamen in cruce, filios gratiae tueatur? Mihi pit.
certe nullis blandioribus exemplis φιλοσοφίας su=
am testatus uidetur.

DE CONDITIONE RERVM.

P R A E F A T I O.

Ut à conditione rerum ordiretur, non historiae tantum ordo postulabat, sed & ipsa docendae pietatis ratio, quia hoc caput omnium quaestionum est. Sit ne deus. Sicut ne à diuina aliqua uel hæc condita. Regantur ne aliquo diuino nomine, & hoc caput est ignorantiae & impietatis humanae, quod comprehendere non potest rerum uel conditionem uel administrationem, sentitque res temere ferri, nasci, interire, redire &c. Romanorum primo, & primae Corinthiorum primo. Sic in uniuersum sentit caro, ut maxime aliter doceant hypocritæ. Et ueteres quidem Theologi contenti fuerunt Ecclesiam contra philosophica dogmata armare, contra hypocrisis non item. Ita factum est, ut eneruetur uerbum spiritus. Nobis ea contra hypocrisis utendum est, ut quando de conditione rerum loquitur, intelligendum esse uerba uiua potentia &c. iuxta illud. Dixit, & facta sunt. Ita quando deus tangit cor nostrum fide creaticis, & ostendit quod ex se, in se, & per se, sint omnia, erigitur cor fiducia erga deum, sentitque se de manu dei accipere omnia, & illi omnia resignat, siue uiuat, siue moriatur. Et ut deo non alium locum esse, in quo se mirabilius fides exerceat, quam hunc. Nam hic demum in obscurissimas tenebras ingreditur sic sentiens. Ecce tu condidisti me, idque sine meo consilio, sine mea opera.

Ita enim

Roma. 1.

1. Corint. 1.

Missas fac
sophisticas
imaginatio
nes de crea
tionis rela
tionibus.

Inagman
Sidi

P R A E F A T I O.

Ita nunc egentem, morientem, &c. subleuabis. Sic
 CHRISTVS Psalmo uigesimo primo, Tu es Psal. 21.
 qui extraxisti me de uentre matris meae. Et centesi-
 mo tertio, Dante te illis colligent &c. Et Hebraeo-
 rum undecimo. Fide intelligimus aptata esse secula.
 Quomodo fit autem ut haec cognoscamus? Respon-
 deo. Mortificata sapientia carnis per crucem, prima
 Corinthiorum prima.

Litera sententia de creatione, est hypocrisis &
 opinio carnalis de conditione rerum. Spiritus autem
 est fides, hoc est, certa scientia cordi à spiritu sancto
 indita, qua sentimus amplitudinem bonitatis diuinae
 effluentis se in omnes creaturas, & confidimus in-
 de nos adcepturos omnia bona corporalia & spiri-
 tualia, atque ita fidentes nos illi permittimus siue ui-
 uamus siue moriamur, iuxta illud. In ipso sumus, ui-
 uimus & mouemur.

Literam norant illi de quibus Romanorum pri- Roma. 1.
 mo. Cognoscentes deum, non sicut deum glorifica-
 uerunt, Et prima Corinthiorum primo. Non cog- 1. Corint. 1.
 nouit mundus deum per sapientiam. De spiritu ad
 Hebr. eos loquitur. Fide intelligimus condita secula, Haec est ue-
 uerbo dei, ut inuisibilia, uisibilia adparerent, id est, ualectio.
 ut potentia & diuinitas appareret in opere crea-
 toris. Porro haec fides cum credimus omnia regi

ANNO. PHILIP. MELAN.

diuina prouidentia, nihil temere ferri, est ipsissima
mortificatio rationis nostræ, negantes esse, deū, aut
nostra deo curæ esse. Hæc de præfatione in Genesin.

IN PRINCIPIO

Ex principio multa fabula
ti sunt, & pro eo quod
est, in principio, quidam
in filio legerūt, ut & Hie
ronymus indicat, nos sim
plicissime literam seque
mur, ut debemus, siqui
dem ea sola facit ad ædifi

*Principium
quod est ipse
Tempus
est ipse cur
sus, lapsus
rerum.*

candam fidem. Principium significat exordium
temporis & rerum. Ergo cum ait, In principio,
significat ante rerum conditionē æternū fuisse de
um, non enim in hoc principio deus factus est. Por
ro sicut incomprehensibilis est rationi, rerum æter
nitas ante principium, ita & post finem, incompre
hensibiles abyssi sunt. Fides autem quæ capit deum,
& sentit ante omnia in omnibus, & post omnia esse
deum, abyssos hos ingreditur gestata uerbo dei, uelut
utero. sicut Esaias dicit, ut uel hinc adpareat, quid sit
quod in Hebr. ait. Omnia portans uerbo dei.

CREAUIT.

Cum de creatione dicitur, non est imaginandum
poetice,

Gen 1:1-2

poëtice, quòd tum tantum condiderit prima rerum corpora & semina, nunc ea fiat ferri sponte, pro sua cuiusque uel natura uel industria. Sed sicut à deo condita sunt prima corpora, ita sentias omnia condidit, & regi. Atque hæc rerum administratio incomprensibilis est rationi, fidei autem certissima est.

Varie opinionones.

Sunt qui tituli uice exponunt hoc, In principio creauit deus cœlum & terrã, Quasi uelit Moses generali propositione & titulo, complecti totam creaturam, quasi diceret, Cœlum & terrã, id est, omnes creaturas cœlestes & terrestres, quos mouet, quod firmamentũ secundo primum die conditũ est, & appellatum cœlum. Iam et uulgato more in scripturis, cœli & terræ nominibus omnes creature ueniunt. Ego sic sentio διευκλινω, exponendum esse, non tituli uice, ut intelligas primum opus, & primi diei opificium fuisse cœlum & terram.

Nam quia ratio lectionis postulat, ut de terra ita sentias, quòd in principio creata sit ante lucem, cogimur ut idem de cœlo sentiamus. Nam & postea inquit, non fiat terra, sed adpareat ex aquis. Sed obstat quòd secũdo die firmamentũ conditum est, quod & dici & esse cœlum nihile est quod dubitemus. Mea sic est ratio, primum omnium esse condita corpora, quæ locus & receptaculum aliarum creaturarum essent.

De terra non est quod laboremus, quam eodem ubiq; nomine signat. De cœlo non conuenit. Mihi

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

simpliciter uidetur, cœlum quoddam conditum, quod postea abyssum, id est, obscurū quoddam aqueum corpus uocat, cum ait. Terra erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssi. Vult enim significare obscura fuisse, & tenebrosa illa corpora quæ condiderat, terram & abyssum seu cœlum. De inde idem cœlum, quod primo die conditum est, factum est firmamentum, & digestum esse in tot orbis.

Ut loquitur batur secundo die. Non enim dicit, fiat cœlum, sed fiat firmamentum seu extensio, id est, fiat illa cœlo-
 tur prophe at firmamentum seu extensio, id est, fiat illa cœlo-
 te. Exten- rum compages & dispositio, quam nunc cernimus,
 de cœlum. Nam aliàs nusquam narrat cœlorum seriem com-
 positam, & quod secundo primum die cœlos adpel-
 lauit nihil obest. Nam & tertio primum die uoca-
 uit aridam terram, sic ergo sentio, primo die condi-
 ta esse hæc corpora, cœlum quoddam obscurum,
 quod esset reliqui opificij receptaculum, & terram
 & in adpellatione cœlorum aquam comprehendit.
 nam cœlos esse aquam, etiam Hebræi nominis affini-
 tas declarat. Et cum cœlum & terram & aquam di-
 co, intellige solida ac integra corpora, non chaos Pla-
 tonicum, aut materiem rerū, quam finxerunt pro-
 tus inferrem.

que sunt
 aqua.
 Chaos Pla-
 tonicum.

Iam & hoc obseruandum est, quod hic Moses de
 solis corporalibus creaturis scribit, nihil de spiriti-
 bus, sed Prophetæ opus creationis latius postea ex-
 posue-

I N G E N E S I N.

posuerunt, ut est cernere Psalmo centesimo tertio.

Et hæc quidem de historia, quam frustra audieris, Vfus crea-
nisi fide sentias deum esse insi sum intra creaturas tionis.
seruare eas & administrare & c. Hic usus creatio=
nis docetur à Hieremia capite quinto & decimo. Hier. 5. &

Hactenus de conditione primorum corporum, 10.
nunc sequuntur causse cur reliqua condita sint.

Hieronymus duo hebræa duobus synonymis reddi-
dit, Septuaginta Interpretes, inuisibilis & incompo-
sita, ea expositio multum negocij fecit Augustino,

Chaldei uasta & uacua, quemadmodum & nunc Iu-
dei exponunt, & ego naturam uocum hebræarum
recte reddi iudico. Estque sententia, Terra erat u-

sta, id est, incomposita, immixta aquis, nullo dum cer-
te loco consistens. Et uacua, id est, nondum tecta plan-
tis, nihil dum gignens. Primum ad terræ figuram

pertinet, secundum ad uim gignendi. Docet autem
Moses quod sicut per sese gigni res non potuerunt, ita
nec per sese perfici, & ut ante de conditione dixi-
mus, ita nunc de rerum conseruatione & perfectio-
ne dicendum est.

Philosophi docuerunt eam esse terræ naturam, Philosopho
ut si extra suum naturalem locum dimoueatur, sua rum opinio
sponte relabatur ad locum suum, ut in saxo adparet.

Hic ostendit Moses non esse naturam terræ hoc uel Moses.
illo loco subsidere, sed uoluntatem dei, qui ei defini-
uit lacum, sicut postea dicitur.

Itene

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

Item nemo philosophorum non putat esse terræ naturam, quòd seminibus in eam coniectis gignit plântas. At Moses dicit terram uacuum fuisse, id est, cum iam condita esset adhuc immixta aquis circumlatam, & nihil gignere potuisse. Ergo quòd talis est terra, quòd credita semina cum fœnore reddit, non terræ natura est, sed uoluntas dei est, & hanc immensitatem dei undique se in omnia effundentis qui capiat humana ratio?

Et recte quidem terræ uastitatem & uacuitatem tribuit, abyssotenebras, nam & terra est quæ gignit, coelum corpus lucis capax, ideo ait, Et tenebræ erant super faciem abyssi.

Abyssus
aquæ.

Abyssus aquæ sunt, quæ cœli & receptaculi uice erant, nam de eo certe corpore loquitur, cui postea lux indita est. Atq; hic iterum docemur non natura corporibus congenitam esse lucem, sed uoluntate dei inditam, ut sciamus non initia tantum, sed & conseruationem corporum dei opus esse.

Hic fere de iustificatione hominis & noua creatura discribitur, quomodo euacuari carnē, & tenebras fieri in nobis oporteat, ut reficiamur spiritu & luce dei, recte quidem illi. sed hæc nos suo loco capite tertio dicemus. Cæterum fateri necesse est, eandem esse rationem creandi & recreandi, sed hic Moses hoc potissimū docebat, quod Apostolus ait. Omnia ex ipso, per ipsum & in ipso esse, ut discamus considerare ei,

cui sci

Terra a nā nūq̄
& dūcitur p̄t

IN GENESIN.

enī scimus creaturas curæ esse.

SPIRITVS FEREBATUR

super aquas.

Spiritus
dei.

Hæc de aquis dicit, quas abyssus illa intra se continebat.

Spiritus dei in scripturis spiritum sanctum significat, ideo non exponimus de aëre, nam aër aqua est, & proferebatur, fouebat, legunt Basilius, Ambrosius & Hieronymus, & Syrum quendam testem citat Basilius. Atque ita idem hic docetur quod supra, conseruatione aquæ non naturæ esse, sed spiritus sancti incubatis aquæ. Et hæc de causis sequentiũ operum,

ET DIXIT DEVS.

Sequitur creaturæ seu opificij mundi dispositio.

Ex hoc loco ferè accepta sunt quæ de uerbo dicuntur Psalmo trigesimo secundo. Verbo domini caeli firmati sunt & c. Item, Ipse dixit & facta sunt. Et Ioan Hebræo. 1. Omnia per uerbum ipsum facta sunt. Et Hebræo. primo. Portans omnia uerbo uirtutis & c.

Dicere, est parere uerbum aliquod, & quia ante Non est similia sese considerat pater, et in cōsideratione suæ pliciter competentia ordinem & ratione omnium quæ condit posgitare, sed sunt. Ideo Verbum parit, quod & imago patris est, paulo plus & ipsissimum consilium faciendi omnia & c. Per hoc Verbum & condita sunt omnia, & seruatur omnia, & renouantur omnia. Ideoq; Ioannes in eo ait esse uitam &

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

tam & lucem, sicut in hoc textu uidemus lucem & uiuentia per uerbum condi. Discemus ergo hic præter cætera, quam oporteat esse uerbi incarnati operationem in corde nostro, nimirum condere nouam uitam & nouum lumen, iuxta Psalmum centesimum sextum, Misit uerbum suum & sanauit eos. Ita facile intelligi poterit, quid Ioannes secutus sit in euangelij sui principio. Cæterum de uerbi potentia uide Psalmum uigesimum octauum. Habes quid sit quod ait. Dixit, id est, Verbum effudit, quod est eius consilium condendi omnia. Sed hic mirari quispiam possit, cum per uerbum omnia condantur, cur non & supra addiderit, dixit, & creauit cælum & terram, ego caussam non uideo, nisi forte uerbi naturam Moses indicari certius ita putauit, penes hoc, quod tum deum fecit eius mentionem cum lucem condi scriberet. Certe enim uerbum lux est, & splendor paternæ gloriæ, & illa ipsa illuminatio uultus dei, quam sic ubique uocant prophætæ. Nam creatura sic describitur, ut ex eis disci diuinitas debeat, sicut & antea spiritum sanctum supra aquas ferri scripsit, ut eius naturam nobis indicaret aliqua parte, & huc respexit Ioannes, cum uim illuminandi uerbo tribuit.

Lux quid sit, cernere rectius potest, quam dici, estque illa ipsa claritas que cernitur, que omnia ostendit, sic & in corde nostro, clara ostensio, lux est.

ET VBI

Psal. 106.

Psal. 28.

Dixit

Aquæ coniunguntur spiritui.
Lux.

I N G E N E S I N .

B T V I D I T D E V S L V =

tem quòd esset bona.

Id est, adprobavit. Porro adprobatio, est cuius cõservatio. Ita iterum uides non condit tantum res, sed & seruari à deo. BONA, id est, cuius esset aliqua in creaturis utilitas. Nam omnes creature, alibi sui officio seu ministerio destinate sunt.

Creatare a deo
recreare no / ste
motus 6

E T D I V I S I T D E V S L V C E M .

A uespere ad mane supputatur dies, tum ut intel- Tenebræ
ligamus in hoc signo omnia ex tenebris, et nihilo pro non sunt cõ
gressa esse, tum ut uniuersaliter intelligamus opera dite quia
dei à nihilo ad esse progredi creaturarum &c. Item nihil sunt.
nices diei & noctis, somni & uigiliarum, haud dubie
significationes sunt, mortis & resurrectionis.

D I X I T .

Idem Verbum est quod paulo ante diximus esse 2. Petri. 3.
consilium patris, hic obseruabis egregiam sententi-
am secunda Petri tertio, ubi docet & conditionem
& conseruationem, & durationem cœlorum in uer-
bo dei consistere, reprehendit enim impias cogita-
tiones de natura rerum (sic enim cogitat ratio) hi mo-
tus, statim sunt & regulares, hic natura cursus est,
quem uidemus, quid negotij esset deo, cum tam mi-
nuta & uilibus creaturis, res quæque prosua natu-
ra fertur, & cetera commentum est de die nouissi-
mo, &c. Has dico rationis nostræ cogitationes re- Vt mihi scẽ
prehen-

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

prehendet, inquit, Immo Verbo dei consistunt cœli, non natura sua, & idem uerbum dei est, quod predicatū est uobis, de die nouissimo, de renouanda creatura, ergo tantisper cœli durant, donec Verbo cōseruantur, & pulcherrima uoce ibi usus est, ut thesaurus repositi uerbo. Idem est in Psal. 148. Statuit & non præteribit. Ita uides urgere scripturam, ut discamus, & omnia in manu dei esse, & postea confidere deo, & timere eum.

Psal. 148.

FIRMAMENTVM
sue extensio.

Haud dubie significat illam orbium compositionem & distinctionem, quæ nūc est, & sic huius diei opus à primo opere distinguitur, q̄ primo die conditi sunt cœli, aquea quædam moles & c, quam hic opinor uocari aquas, supra cœlos. Secūdo die digestos esse hos orbis inter aquas, iuxta Psalmum .103. Extendens cœlum sicut pellem, laqueans inter aquas altitudinē eius, nam cœli sunt aquea corpora.

Psal. 103:
Ex Hebr.

Ezechel. 1.

Quia Ezechiel primo capite scribit se supra firmamentū uidisse thronum, & in throno sedentē uelut hominem, intelligamus aquas supra cœlos locum illum, qualis qualis est, ego aërem esse iudico.

Quod hic locus est, hebræis rectius statio est, ut significet ad uerbum dei constitisse aquas, etiam nullo commodo receptaculo. Quis enim aquarū receptaculum

I N G E N E S I N .

culum aestimet? Huc illud Prouerbiorū octauo pertinet. Legem ponebat aquis ne transirent fines suos. Et Prouerbio. decimo. Qui colligauit aquas &c. Sic de terra consistente in aquis. Sicut in Prouerbijs ait, Ad pendebat fundamenta terrae &c. Hæc cum considerant sancti, aquas, terrā suspensas esse Verbo dei, certe intelligunt omnia diuinitus regi, seruari & donari. Et uidimus exempla ubi aquæ cesserunt uerbo dei contra naturam, sicut in diluuiō in profectiōe ex Aegypto.

V I D E R E Q V O D

sit bonum.

Est aspectus seu decretum dei ordinantis creaturam ad utilitatem aliquam, sicut infra de homine latius dicemus.

Primum hic obseruabis uanum esse cōmentū philosophorum, quod de ordine causarū & de fluxu syderum prodiderūt. Nam ante astra conduntur plantæ, quas potissimum nasci & seruari uirtute siderum existimauerunt.

*Vanum cōmentū
philosoforum
Ante astra
plantæ gēdit*

Quod non simpliciter dixit herbam aut lignū, significat non naturam herbe esse, aut ligni semen genere, sed dei donum esse, ut Matth. ei sexto dicitur, Fœnum agri uestit, & eodem loco uides, quomodo creationis argumento Christus ad confirmandam fidem usus sit.

Item quod dicit facientem semen, non eò pertinet,

B quasi

ANNO. PHILIP. MELAN.

quasi seminis natura sit gignere, nam uerbi dei est.
Pater operatur i uerbo. Dicit enim Christus, Pater uestit, sed ideo sic loquitur, ut doceat creaturas esse instrumenta in quibus operetur. Quod si res tantillas administrat et saluat, cur non animas etiam nostras regeret & saluaret? Ideo minutae istae creaturae conditae sunt, ut significaret uel se in uilibus & abiectis rebus operari.

Basilius Nazianze. In hoc opere disputari solet, quomodo cum antea lux creata sit, & distinctus à nocte dies, iam hoc soli tribuatur. Basilus respondet antea conditam esse lucem, nunc lucernam, & illius lucis uelut candelam.

Ambrosius Nazianzenus penè explicans quod à Basilio dictum est, ait primo die lucem esse conditam, diffusam passim in totam uniuersitatem mundi, quae postea coacta unum diu collecta coacta sit in solem. Ambrosius aliam lucem esse, quae primo die, aliam quae quarto condita est, in sole putat. Ego sic sentio, et lucem primo die conditam esse, & diei noctisque discrimina. Deinde die quarto additum esse Solem lumen clarius, & diei discriminatorem cognobiliorem. Fuerunt ante Solem certe orbis caelestes, quos lucidos esse etiam si uacarent Sole aut stellis uerisimile est.

S I N T I N S I G N A .

Hic palam redarguuntur Philosophi, qui uim quaedam syderibus tribuunt, desluentem in rerum inferiorum corpora, cum scriptura dicat ea esse tantum signa, sed

I N G E N E S I N .

igna, sed hic laboratur, quarum rerum aut quorum
 euentuum signa sint? Respondeo, eorum ad quae is in
 stituit qui condidit, & ille se exponit in lege, cum ue-
 rat predictiones humanas audiri in Euangelio, cum
 inquit. Erunt signa in luna, significat indicari magnas
 calamitates per eiusmodi signa. Sunt ergo stellae non
 auctores, sed signa, & signa non omnium euentuum,
 sed eorum ad quae deus ordinauit, & quorsum ordi-
 nari haec signa, sciri non potest nisi è scripturis. Por-
 ro scripturae docent signa esse operum uel euentuum,
 sicut uocant naturalium seu tempestatum.

V I C E S T E M P O R V M .

Hic uero pulcherrimum opus sapientiae dei, et discri-
 mina motuum orbium caelestium indicantur. Sed
 & hic obseruabis motibus orbium non res, sed tem-
 pora uariari.

Q U I N T V S D I E S .

QUOD ex aquis uolatilia produxit, id est,
 quod ante dixit, aërem aquam esse. Tam in-
 ter natantia & uolatilia magna cognatio
 est, quod eodem modo in suo elemento utraq; ferantur,
 deinde multis auiibus & natantibus & uolare eodem
 est, sicut Mergis & similibus quae ad aquas colunt.

Dignissimum obseruatum est, quod quamquam aquis
 precepit, ut producerent, tamè postea subiicit, crea-
 uit deus, ut significet oia nascentia, quae quae naturali

ANNO TA. PHILIP. MEL.

modo gigni uideantur, tamen diuina ope condi. Sic nobis inculcat adcurate Moses omnia fieri arbitrio & uirtute dei.

VIDIT QVOD ES=
set bonum.

Prima utilitas omnium creaturarum est, quod condita sunt ad declarandam auctoris gloriam. Ideoq; in singulis animantibus præter alia comoda singula ferè uitæ exempla, item significationem tum potentie tum potestatis suæ prodidit. Et quia de uenenatis potissimum quæri solet, primū considerabis, nullum esse uenenum, cuius non sit aliqua insignis comeditas. De inde quàm uilibus bestiolis quanta sæpe conficiat deus, ut cum uides solo aspectu aspidis necari robustissima corpora, considerabis quàm horrendus sit aspectus auctoris, si irascatur. In leone manifesta seuitia aduersum seua & repugnantia, manifesta clementia erga imbecilles, Et huc pertinent discrimina animantium, quæ sunt in lege, ubi alia conceduntur, alia interdicitur, Cæterum quæ sit utilitas ex piscibus, ex capite nono adparebit, ubi primum deus uis fecit hominibus uescendi animantibus.

DIES SEXTVS.

Plenissimus hic locus est multis & euangelicis mysterijs, propterea singulas eius partes ordine excquamur & principio intelligamus hic loqui

Psal: 32.
Misericordie uis
plena est terra

Utilitas om
Creaturarum
Hoc nõ est
simplex.

Utilitas
Uentris

Serpens.

In homi finia
& dimina est

I N G E N E S I N.

loqui Moſen de homine, qualis conditus eſt, incorrupto & gerente imaginem dei.

De alijs animantibus inquit, producat terra, producant aqua & c. de hominis ortu ait, Faciamus & c. ut ſignificet aliter naſci & interire alia animantia atque hominem.

I

Quod dicit, Faciamus, certa nota eſt Trinitatis, neq; hoc temere eſt, quod Trinitatē indicat, cū de homine condendo loquitur, nam antea dixit. Fiat lux.

*Quia ſanctus homo
II Nota Trinitatis*

Ad imaginem & ſimilitudinē noſtram, hebraice, In imagine noſtra ſecundum ſimilitudinem noſtram.

III

Nondum apud me conſtitui quid uelit ſibi hæc loquendi figura, de ſententia conuenit hominē eſſe imaginem dei, quod quid ſit paucis exponendum eſt.

Sunt qui rationem imaginis cōreferunt, quòd homo præſit alijs creaturis, ſicut Apoſtolus uidetur dicere prima Corinthiorū undecimo. Vir eſt imago & gloria dei, id eſt, uir præſt. Quæ ſententia quam mihi non ſatisfacit, tamen in eam cadit quoque quam nos ſequimur.

III

Quid ſit imago ex quarto Ephęſiorum intelligi poteſt, cum inquit. Induite nouum hominem, qui ſecundum deum creatus eſt, in iuſtitia & ſanctitate ueritatis. Et ad Coloffenſes tertio. Renouatur in agnitione dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Et ſecunda Corinthiorū tertio. Nos omnes reuelata facie gloriã domini ſpeculantes, in eandem imaginē trans-

V

Imago dei

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

formamur. Est ergo imago dei, natura persusa sapientia & iustitia, lumine & gloria dei. Et hinc intelligis qui fuerit status primæ conditionis, & qua gloria exciderimus, nunc caro nihil nisi carnalia intelligit, aut quæ erit & c.

de hoc sicut analogia
7249 in qd intelligit
ym / 18 179 97 VI

Et quia talis fuit homo, ideo præfectus fuit omnibus creaturis. Ita uides priorem sententiam cum hac conuenire, & de hoc imperio Psalmus loquitur, Oia men discri- subiecisti sub pedibus eius. Nam quod in Adam amine recu- simus, per CHRISTVM recuperatum est. peratū est.

Est esse in Deo.

Et quid sit esse dominos omnium creaturarū, notum est. Est enim omnibus creaturis ad salutem uti, nulli creaturæ subijci posse, sed soli deo subijci, de hoc imperio ad Romanos octauo loquitur Paulus. Confido quod neque mors & c.

VII
Vaticinium
de Christo.

Quæ hic dicuntur de imagine & de imperio in creaturas, non dubium est quin ad CHRISTVM pertineant, qui & perfecta imago est patris, & sedet à dextris patris & c. Ita uides oia esse cōdita in CHRISTVM, Christū uero factum esse, ad declarandam magnitudinem gratiæ & misericordiæ patris & c.

Fides.

Quando in uniuersa scriptura omnia sunt ad fidem & charitatem referenda, discas ex primo capite, fidem in eo quod condi, seruari, ali & regi omnia manu dei scribitur. Nam cum humane impietatis caput sit ignoratio dei, qua cogitamus omnia nasci & euenire naturali quadam dispositione, nec curari res tam uiles à deo, Neceffe est Verbo dei fidem ædifice-

IN GENESIN.

mus, qua credamus & cōmittamus nos ei, hoc Christus ait Matth. xi. decimo. Vestri capilli capitis omnes numerati sunt. Huc pertinet totus Ecclesiastes. Præterea & CHRISTVM discas, cum scribitur ad similitudinem & imaginem dei conditum esse hominem, cui imagini nos restituit CHRISTVS, qui fuit nativus & propria imago patris. Sunt & alia de Verbo, de spiritu sancto, quæ suo cuiusque spiritui meditata relinquo.

Matth. 10.

Charitatē hinc discas, quod omnes creaturas usui alteri destinat, cum inquit. Vidit deus omnia quæ condidit, & erant valde bona. Quæ sententia primū hoc docet, gloriam dei, potentiam & misericordiam in singulis creaturis representari, sapientiā in dispositione orbis cœlestium, potentiā vultus iræ eius in aspice cetera aspice. Et necante, misericordiā in plerisque; ut in pullis coruorum. Deinde iubet ut singula singulis per sua dona seruiant, de lege nature uarie disputatum est à multis, mihi non aliter posse rectius explicari uidetur, quod hic expressit Moses, Decretum dei esse legem nature, ordinantis singula ad gloriæ suæ ostensionem, & ad mutuū obsequium inter creaturas, ut si de homine loquaris, homo conditus est ad imaginem dei, Et uidit deus bonum esse opus quod fecerat, id est, ordinat hominem ad imaginem illam conseruandam, & cum imago dei sit perfusum esse luce et cognitione dei, ordinatur homo ad cognoscendum & glorificandum deum.

Charitas.

Lex nature.

hæc ad quid ordinata sit

ANNOTATA PHILIP. MEL.

Deinde, quod uidet bonum opus esse, destinat utilitati creaturarum, ut mutuum obsequium alij alijs prestemus. Item lex charitatis expressa est, cum iubet crescere & multiplicari. Nam cum gignere iubet, certe excolere præcipit quæ genuimus. Ita inter se omnes homines necessitudine geniturae coheremus. Iam in Hebræis pro crescite est fructificate, quod ad omnia obsequia pertinere uidetur.

*Lex Charitatis est
p[er]fecta est in v[er]bo
Crescite & multiplicati
mini Tertio ut excole
inhibetur sit ut in quinto
Fragilis & fragilis No
deinde*

CAPVT II.

*Qualis dicitur quod
int die Aug*

IN Scripturis de Sabba-
tho passim multa legun-
tur, quæ ex hoc loco uelut
ex fontis deriuata sunt.
Primum autem hic quaeritur,
quomodo septimo
die quæuerit, cum tamen
perpetuo creet, iuxta illud
in Ioanne. Pater meus usq[ue] modo operatur. Et in
Actis. In ipso sumus, uiuimus, & mouemur. Respon-
deo primum, hanc requiem esse accipiendam sic, quod
non perrexit plura generarum condere, quam
enumerata sunt, adeoq[ue] quod conquiescat deus in hoc
opificio.

I N G E N E S I N .

opificio. Ita certo sentimus, non plures esse aut futuros mundos, hunc solum esse hominum ortum & lapsum, hoc solum esse hominum genus, ad quos Christus pertineat, quod expectet consummationem seculi & iudicium.

Item ideo circūscripsit creaturas, & finiuit opus die septimo, cum iam omnia homini subiecisset, ut certo sciremus, omnia nobis subiecta esse, siquidem nulla alia genera creaturarum erant condenda, hoc dominium in Adā amissum, in Christo recuperauimus. Postremo ideo conquiescit in hoc opificio, ut sciamus hoc esse opificium, quod glorificandum sit.

Requies finit genera creaturarū, sed hæc non consummatur, nisi ubi nihil prorsus operatur deus, & creaturæ intereunt. Ea requies est CHRISTI, qui deus est, morientis & quiescentis Sabbatho in sepulchro, & uere sabbathizantis, significauit ergo Moses hoc uerum sabbathum dei, præterea hoc sabbathum dei, & interitus creaturarū benedicatur & fecundus sanctificatur, ergo non sic intereunt creaturæ, ut non hic locus. *Interitus*
renouentur, sed ut ex hoc interitu renascantur glori *Creaturarum*
ficatæ & sanctificatæ. *illi fiat.*

Et hoc est quod Exodi uigesimo præcipitur sanctificatio Sabbathi, scilicet ut credamus Sabbathum CHRISTI sanctum esse & salutare, & nostrum sabbathum seu interitum benedici, eo quod sabbathū Christi benedictū est. Huc pertinent ea quæ de sab- *Exodi. 20.*
Heb. 3. et 4.

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

batho ad Hebræos tertio scribuntur, & quarto, Requieuit deus die septimo ab omnibus operibus suis.

I
II
III
Deus quiescit in his creaturis, quia uult has glorificari. Adam excidit. In lege iterum præcipitur sabbathum, ut significetur futurum tamen quam ceciderimus, ut quiescat in nobis deus.

Quiescere deum in nobis, est non mouere creaturas ut agant naturalia opera, sed absorbere nos intra se, ubi est æterna quies. Huc faciēt quæ sunt apud Esaiam de sabbatho, & in epistola ad Hebræos.

V
Illud quiescere nō potest fieri integra uetere creatura, quia uetus creatura tantum est capax motionū naturalium, ergo oportet eam destrui.

VI
Vetus creatura destruitur uacāte deo ipso, sic quieuit in sepulchro CHRISTVS.

Benedicere
quid.

Benedicere, est incolumitatem & profectum imperare, sicut supra benedixit animantibus, id est, dixit, ut existant. Ita hic septimo die benedicit, id est dicit, ut proficiat hic dies. Nam cum in creaturis incipit quiescere deus, septimus dies est, illa uero quies est perpetua, uuxta illud Esaiæ sexagesimo sexto. Erit sabbathum ex sabbatho.

Esaiæ. 66.

Sanctifica=
re.

Sanctificare, est ad usus dei adcommodare, sicut sancta uasa dicuntur. Itaq; dies septimus est adcommodatus usui dei, Et uide pugnantiam, dies quiescit sabbatho &c. tamen cum sabbathum eius usui sanctificatum

2° missi^o d^o
in ubi qd

I N G E N E S I N .

catum sit, necesse est ut agat aliquid in eo? Respon-
deo, Sabbatho cessat mouere naturali motione, & ab-
sorbet in se creaturas, quod Esaias uocauit sabbathum
dedicatum. Itaq; quoad naturaliter mouemur,
nondum sabbathum est.

Præcedit conditio rerum ante describendam ho-
minis conditionem, ut intelligatur omnia esse condi-
ta propter hominem, & hominem esse præpositum
uniuersæ creaturæ, quæ hominis prærogatiua, descri-
bitur Psalmo octauo. Et Colossensium primo de Chri-
sto Paulus ait. Omnia per ipsum, in ipso, & in ipsum Colossen. 1.
id est, ut in heredem qui dominetur omnibus, Et ad
Romanos quarto. Promissio Abrahæ, & semini eius Roma. 4.
ut heres esset mundi. Nam omnia quæ de hominis
dignitate dicuntur, propter Christum dicuntur, in
quo recuperauimus dignitatem amissam in Adam.
Magnum est autem credere Christum dominari, cre-
dere nobis subiecta esse omnia.

Hæc multis uerbis describuntur, ut fides de crea-
tione confirmetur & c. de qua supra. Iam hoc quo-
que obseruabis, Pluuiam esse non naturalem colluui-
em aquarum, sed opus dei fecundantis terram &
cætera, ut Deuteronomij undecimo, De caelo ex-
pectans pluuiam, & Actuum decimo quarto. De Actuum. 14.
caelo dans pluuiam & tēpora fructifera. Sic scriptura
per omnia nobis inculcat non naturam aliquam esse,
quæ per

pluuiam
quid

N^z p. l.
nihil pot

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

quæ per sese gignat, sed dei beneficia esse, omnia quæ gignuntur &c.

- Psal. 102. Quod homo compositus est ex pulueribus terræ sepe in scripturis repetitur, Psalmo centesimo secundo. Recordatus est quòd puluis sumus homo sicut fœnum, dies eius sicut flos agri, id est, respexit uilitatē et miseriam nostram, ideo quemadmodū pater miseratur filiorum &c. Itaq; mortalitas & infirmitas nostra nobis proposita est in puluere, sicut infra repetit Puluis es, & in pulucrem reuerteris.
- Psal. 29. Tractat Apostolus prima Corinthiorum decimo

1. Corin. 15 quinto. Adam primus factus est in animam uiuentem, Egredia col nouissimus Adam in spiritum uiuificantem, id est. Pri-
lato. mus Adam factus est, ut esset uiuus uita naturali, ederet, biberet, gigneret, haberet actiones naturales. Itē ita cōditus est, ut mori tamē posset. Nouissimus Adā, id est, omnes qui in Christo resurgunt, sic sunt conditi, in spiritum uiuificantem, ut perpetuo uiuificentur spiritu, non habeant actiones ullas naturales, sed tantum spirituales, amorem dei, cognitionem dei, leticiā spiritualem, laudem dei &c.

PLANTA VERAT

autem dominus.

Qui totam terram opinantur paradisi uice futuram fuisse, eos necesse est fateri tamē præ cæteris terræ partibus unam aliquam amœnissimam, hic paradisum

IN GENESIN.

disum uocari, quando & fluuium in eo esse hic scribitur, è quo deruentur Ganges, Nilus, Tigris, & Euphrates, & infra capite sequente dicitur Cherub & gladius flammeus eum locum custodire. Porro ubi sit sciri nequit, nã & ortus Nili ac Gangis ignoratur. Ita ut in prouerbiũ cesserit de re ignota, Nili caput quæ rere. Nobis satis esto, locum in oriente esse, ubicunq; est, quem hortũ hic uocat. Porro quòd homo in paradiso positus est, iterum significat, eum prepositum fuisse omnibus creaturis. Indicatur item cura patris de seruando & alendo homine.

Ganges Nilus Tigris Euphrates

Prouerbiũ Nil. caput 9to

Lignũ uitæ, cuius fructus uiuificabant perpetuo. Lignũ uitæ

Lignum scientiæ boni & mali, ea arbor dicitur, quam lex interdixerat, quia enim lex bona & mala docet. Ideo arbor de qua lege cautum fuit lignum scientiæ boni & mali dicitur. Et ex ijs facile est allegoriã inuenire ut uerbum uiuificum, intelligas lignum uitæ dici. Prouerbiorum tertio. Lignum uitæ est, his qui adprehenderint eam & qui tenuerint eã beati. Lex autem lignum scientiæ boni & mali. Allegoria. Prouerb. 3.

Quod paradiso imposuit hominem significatum est, hominem præesse reliquis omnibus creaturis, sicut supra dicit, hominẽ conditum non in spiritũ uiuificantem, qui spiritualiter tantũ mouctur, sed in animam uiuentẽ, hoc est cuius opera essent naturalia edere, bibere, gignere &c. Ea opera hic quoq; indicat, cum ait, homini paradiso commissum esse ut eum conseruet.

Hæc lex

IN GENESIN.

die mortuus est Adam sicut ex capite sequenti adparet. Nam mori in scripturis proprie significat confundi à conspectu dei. In Ioanne ait Christus, Qui credunt in me, non moriuntur. Apud Esaiam. Omnis qui inuocauerit eum non confundetur. Illa confusio ipsissima mors est. Et extinctus plane fuisset Adam, nisi uiuificatus fuisset iterum uerbo gratiæ, Ipsum seminen conteret caput tuum. Item tota natura sine spiritu dei uiuificante, plane moritur, quanquam non semper sentiat mortem, quomodo Apostolus ait. Prudentia carnis mors est.

Mori. *Alias Con-*
fundi dicitur
 Esaias

Ad. Quam

Apostolus

NON EST BONVM
 Hominem esse solum.

Hic expressa est lex charitatis, tum multiplicandi generis humani causa, adeoque hominis adiuuandi causa homo conditus scribitur, ortus noster, nutritio, educatio, breuiter omnes uitæ necessitates ab alieno presidio pendunt. Et hanc societatem hominum magnificat Salomon Ecclesiasticus. quarto. Si unus ceciderit, ab altero sulciatur, uel soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se &c. Et in corporalibus quidem satis adparet quis sit mutuus usus hominum inter se.

Ecclesiast. 4

In spiritualibus idem Christus expressit, cum dedit potestatem remittendi peccata. Item, quod fecistis unum ex minimis meis, mihi fecistis &c. & quæ hic naturæ hominis tribuantur, ea potissimum ac primùm sunt in

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

Sunt in Christo requirenda, quia in Christi cognitionem hæc omnia destinata sunt, quod homo conditus est ut homini sit auxilio, id ita proprium est naturæ Christi, ut præterea nulli. Et nisi hoc in Christo uideris, nondum nouisti Christum, ipse pro nobis mortuus, ideo resuscitatus est, ut adiuuaret, ut subleuaret, ut tueretur fratres suos. Præterea nos sumus costæ, ex eius latere exsecta, & pro costâ lateri eius caro inserta est, ut ipse sit infirmus, nos ualidi &c.

HOC NUNC OS EX
osibus meis,

Hoc quoque argumentum est omnia homini subiecta esse &c.

ERAT AVTEM UTERQUE
que nudus.

Pudor ex peccati conscientia fit, propterea uacasse peccato eos significat, cum negat erubuisse.

CAPVT. III.

Via de spirituum conditione nihil supra dixit. Ideo Satanam non suo aliquo nomine, sed serpentis uocat, & in serpente representat, ut uersutiâ, insidias, ingenium satanæ ex serpente aestimemus, ut infra

I N G E N E S I N .

ut infra. Super pectus tuum ingredieris &c. Sunt enim omnes creaturæ corporales, rerum & euentuum typi & figuræ.

Dixi supra, in omni lege non opus, sed uoluntatē diuinam spectandam esse. Caro de uoluntate dei non iudicat, sed opere, & de opere iudicare incipit, nec tribuit deo sapientiam & iustitiam, sicut est experiri in omnibus tentationibus, in quibus aliās stulte, aliās inique constituisse deum, iudicamus. Hoc argumento primum sollicitat imbecillem rationem mulierculæ Satan. Et quæ hic extrinsecus geruntur, omnia geri solent in cordibus hominum. Sic enim Satan alios alio impellit, illum ad libidines carnis, hunc ad cædes & cætera, quia cogitatione aliqua cor occupat & cætera, princeps enim mundi est. Et Apostolus dicit eum exæcære corda incredulorum, ut non illucescat eis illuminatio euangelij.

Vides infidelitatem primum peccatum esse, credit mulier satanæ, & uocem dei pro uano terriculamento, pro irritis minis habet. Et hic cōsidera blasphemij spiritus impietatem, qui mendacij diuinā uocem accusat, & hoc est quod eum apud Ioannem, patrem mendacij uocat, & satis declarat hoc exemplum, quæ sit satanæ uoluntas, scilicet gloriam deo uelle detractam, & uelle omnia perditum iri. Iam ubicunq; tale cor est, quod uerbum dei ad eum modum pro uanitate habet, ita certo sci-

Carnis iudicium.

Infidelitas peccatum

Satan pater mendacij

C as, capti-

ANNO. PHILIP. MELAN.

as, captiuum teneri à diabolo.

Exemplū
tentationū. Calumniatur autem hic satan, cum in bonam par-
tem uertit, quod extrema miseria erat, scilicet sci-
re bonum & malum. Nam scire bonum & malum,
est experiri iustitiam & peccatum, pacem & mor-
tem & c. Sic obserua satanan peruertere uerba dei.

CVNQVE COGNOVISSENT.

Folia fici. Haftenus peccatum, nunc fructus peccati descri-
buntur, Conscientia & mors. Videre se nudos, est pu-
dore tangi, pudor malae conscientiae opus est, consci-
entiam uero caro, uerbo dei carens, erigere conatur
operibus, & satisfactiombus suis. Has satisfactiones
folia fici significant, hoc est, quidquid humana indu-
stria parat quo tegatur peccatum. Sed id quàm nihil
profit, declarant quae sequuntur, ubi uoce dei occidi-
tur Adam, & rursus uiuificatur, non aliquo huma-
no opere, sed promisso semine, quod conterat caput
serpentis.

ET CVM AUDISSENT
VOCEM.

Pœnitētia
quid. Sequitur pœnitentiae descriptio, & Adae iustifi-
catio. Primum autem est in pœnitentia, confundi cō-
scientiam, id quod fit, cum audimus uocem dei accu-
santem, & coarguentem nos peccati. Hic iam nihil
Presidia
que que- profunt $\omega\delta\pi\iota\omega\mu\alpha\tau$ & quo minus moriamur, nul-
runt homi le satisfactiōnes nostrae, nulla creatura potest nos con-
nes. feruare, iudicante domino, iuxta illud. Sileat à facie
domini

I N G E N E S I N .

domini omnis terra. Et hoc est quod dicit CHR I= STVS in Euāgelio edificare supra harenam, qui au diunt uocem suam. Iam moriebatur Adam iuxta le= gis sententiam, intentabatur ira, & redactus fuisset in puluerem, nisi statim resuscitatus esset uoce dei.

Hic primum observa, quod ait uespere dominum deambulasse in paradiso, quosignificat nouissimis tē= poribus dominum uenturum fuisse, iuxta illud Ioēlis Actuum secundo. Et erit in nouissimis diebus &c. Deinde non simpliciter dicit, cum audissent dominū, sed cum audissent uocem domini, ut significaretur fi= lius descensurus in mundum, qui uox seu Verbum patris est.

Actuum.ii.

Vox domini
filiū p̄cat de se
p̄m in m̄b

Itaq; quod hic in solo Adam, parente generis hu= mani gestum est, geritur in toto genere humano per prädicationem euangelij, accusantis & remittentis peccata nostra. Et quòd hic resurgit Adam remis= so peccato, & audita promissione de conterendo ser= pentis capite, id perficietur die iudicij, cum mors de= struetur, prima Corinthiorum decimo quinto.

Euangelij
accusat &
remittit:

Interrogat dominus de peccato, ut ad authorē pec= cati perueniat, hoc est quod Adam mulierem, multi= er serpentem accusat. Non enim in hoc, opinor, trans= ferriculpā in serpentē, quòd uellent uideri se excusaf= se, aut negare se peccasse, nā hoc non solet uera p̄ceni= tētia. Interrogat autē de peccato ut condēnetur & ma=

Transfer= tur pecca= tum in dia= bolum:

Voluntas
diaboli.

ledicatur serpens. Nam in hoc textu, mirabili mysterio serpenti maledicatur, cum homini non maledicatur, ut homini relinquatur spes recuperandæ salutis, & nos disceremus, ut antea potentiam satanæ, nunc rursus imbecillitatem eius. Præterea hoc spectandū est, quia maledicatur Satan, non potest uicissim non maledicere, ergo uoluntas eius est omnia uelle perditā & pessimā ire quæ sunt dei, sed non præualet, quod à semine Eux coneratur.

ET AIT DOMINVS
ad serpentem.

Super pe-
ctus ingre-
di.

Hoc loco duo proponuntur, maledictio æterna Satanae & corporis illius, homo autem non maledicatur æterna maledictione, quod futurum fuerit, ut redimeretur. Nam quæ postea sequuntur, quæ uidentur esse pœnæ, non maledictiones sunt, sed crux & benedictio. Deinde quid sit æterna maledictio indicat, quum inquit. Super pectus tuum ingredieris, & puluerem &c. Porro super pectus ingredi, est pauere, atq; ea est pœna iuxta Iob, Scmpiternus horror inhabitans. Deinde ubi hæc æterna confusio & mors est, ibi esse non potest consolatio spiritalis. Nam cū uerbum uita sit, & lux. Maledicti autem uerbo careant, necesse est eos & uita & luce carere.

Promissio
gratiæ.

Alterū est, quod obserues, promissio gratiæ, per quā promissionē uiuificatus est Adam. Est autē hæc.
Ipsūm

I N G E N E S I N .

Ipsum semen conteret caput tuum. Est autem semen mulieris CHRISTVS, & quicumq; sunt in Christo. Caput autē serpentis propriū sine regnum peccati & mortis est. Peccatum aculeus mortis est, prima Corinthiorū decimo quinto, id est mors uires accipit à peccato, ut sit metus æternæ iræ dei. Porro insidie satanæ sunt, uictoria autem nostra est, iuxta illud, Absorpta est mors in uictoriam. 1. Corin. 15

M V L I E R I Q V O =
que dixit.

Mors, & omnes afflictiones corporis, pœna sunt peccati primi, sed ea pœna desiit esse pœna iustificatis, sitq; instrumentum mortificandæ carnis, hoc est, maledictio sublata est, & benedicta crux est. Ad eū modum hic cum mori oportuisset primos homines, uiuificati sunt spiritu, & imposita est eis crux, quæ porro carnem mortificet. Viuificatio spiritus facta est uerbo promissionis. Ipsum semen conteret caput tuum, & crux imponitur uerbis sequentibus. Benedicta
crux.

Mirum uero, quod simul præcipit ut laboremus, Pugnantia simul maledicit terræ, ut frustra uideamur laboraturi, siquidem terra nihil præter spinas & tribulos latet. scriptura =
tura est? Respondeo, in cruce potissimum hoc esse cognoscendum, quod nondum deseruerit nos dominus. Ita hic, ideo terræ maledicit, ut sciat Adam donum dei fore, quidquid terra tulerit, & laturum tan-

tum, quantum nos credimus, nihil laturam, ubi nos non credimus.

ET SVBVIRI PO

te state cris.

Vir caput
mulieris.

Observandus est locus necessarius, in eo quod ait. Sub potestate uiri eris, quòd iisdem uerbis uiro commissa est potestas regendi, non mulierem tantum, sed præter eam omnia. Id Apostolus prima Corinthiorum undecimo sentit, cum uirum caput mulieris uocat. Itè imaginem & gloriam dei, id est, præidentem & regentem. Nunc cum uiro committitur imperium, uult deus per illum non mulierem tantum, sed omnia humana regi, à patre sobolem & familiam &c. que ordinatio & in decalogo continetur, Honora patrem & matrem, ubi parentibus committitur imperium.

Hoc item est quod Roma. tredecimo, dei ordinationem potestatem uocat, nam hac ordinatione, cum uiro committitur gubernatio, facit auctoritatem ciuili ordinationi, in qua multi se uelut unius patris curæ familia committunt. Cui ordinationi Apostolus uelut obedire, quanquam sepe hi qui regunt, per uim usurparunt imperium, & fieri uix possit, ut unius tam multis regendis satis est, tamen quia dei ordinatio est, parendum est. Sed hæc observa, quòd mulieri præcipit, ut pareat, non uiro ut imperet, quanquam hoc necessario sequatur, sicut & in decalogo, Honora patrem & matrem, ut eos qui parent, doceat, au-

toritati

I N G E N E S I N .

Autoritati diuinae obnoxios esse magistratui, & parenti Magistrae
dū esse magistratui, sicut Paulus scribit ad Ephesios, tus.
sicut domino. Hic autē locus de magistratibus, subinde
in hoc libro & reliqua scriptura latius explicatur.

E T V O C A V I T A D A M .

Quod indidit mulieri nomen Viuae iam post la=
psum, auditis iam uerbis dei, haud dubie significauit Viua.
Moses fidem Adæ, conceptam iam de uita e promif=
sione dei, quasi sic uelit dicere Adam, Viuemus ergo Exultatio
qui morti destinati eramus, peccatum condonauit pa=
ter, reliqua uita, iam uere uita esto, quia spiritu uiui=
ficamur, & quia semen tuum conteret caput serpen=
tis, hoc est regnum mortis, adpello te matrem uiuen=
tium, ut sit hæc adpellatio mulieris testimonium fidei
Adam, & Mnemosimon gratiæ dei promissæ per se
men mulieris, & breuiter, signū fidei credentis mor=
tem iam non esse mortem, sed uitam.

F E C I T Q U O Q U E

Dominus deus.

Ex perizomatis & uestium significatio colligen=
da est. Perizomata autem certum est Adam fecisse, Pudor opus
quòd nuditatis puderet. Sic enim ait, Cū cognouissent conscientia
se nudos esse &c. quæ perizomata nuditatem tegere,
ueniente deo in paradysum, nō potuerunt. Itidē ait. Ti=
miui eog nudus essem. Fuit itaq; hæc faciendæ uestis
caussa, ut tegeretur Adæ nuditas, hoc est turpitudō,

Nuditas est nam hæc nuditas est, cuius pudet Adam. Pròinde cū
 confusacō= tegitur ueste, confirmatur eius conscientia à deo, ut
 scientia. sustinere eius conspectum & uocem possit. Nullis hu
 manis operibus aut satisfactiōibus tegi peccata no
 stra possunt. Teguntur autem fide uerbi dei. Iuxta il
 lud. Beati quorum tecta sunt peccata. Nam iudicio
 dei nihil opponas, præter uerbū eius, quo uelut pro
 piciatorio tegimur, ne gloria seu claritate dei consu
 mamur. Primum ergo tegitur Adæ nuditas à deo,
 quia nullo humano opere conscientia confirmari po
 test, iudicāte deo, deintus pellibus tegitur, hoc est uer
 bo crucis, interim dum glorificemur. Nam hic haud
 dubie significatum est futurum, ut tegat nuditatem
 nostram noua carne in resurrectione mortuorū. Sicut
 2. Corin. 5. secunda Corinthiorū quinto, de uestiendo & super=
 Ex Ezech. uestiendo differit Apostolus. Ita hic dicimus primum
 capi. 16. uestri nos uerbo crucis, postea etiam glorificari car
 ne noua & spiritali.

ECCE ADAM QVASI VNVS

Ironiam esse uolunt coarguentis Adam, quòd ser
 penti crediderit, pollicenti similem fore deo, quasi di
 ceret, Vide Adam cuius uerbo credideris, ego iussi ne
 ederetis è ligno sciētiae boni & mali. Serpens contra,
 edentibus pollicitus est similes fore deo, meo uerbo
 non credidisti, quod ueritas & uita est, ergo mor te
 oportuit credentem mendacio, uide quàm non simi
 lis no=
 lis no=

I N G E N E S I N .

lis nostri factus sis, morti peccato factus es obnoxius,
 ubi sunt igitur illæ formæ dei, sapientia, iustitia, uita,
 quas promisit serpens? Sed præter hæc sentio simul
 coargui Adam, & promitti similem fore deo, quasi
 diceret, Vide qualis sis, scilicet damnata caro & im- Crucis com-
 munda, quæ non saluabitur, erit tamen, cū sicut unus mendatio.
 ex nobis fias, non hac uia qua uolebat serpens, sed hac
 uia quam ego nunc propono tibi, nempe uia crucis et
 mortis, erimus enim similes Dei in Christo induti glo
 ria dei &c. Ioannis tertio. Cum adparuerit similes
 erimus ei &c.

E M I S I T D O M I =
 N V S D E V S .

Quanquam iam obscure promissum sit Adam si
 milem fore deo, tamen nunc eijcitur e paradiso, quia
 non ante deus glorificat quam humiliavit, adeo sunt Deum nos=
 dona dei iustitia & uita abscondita formis crucis seu se in cruce.
 mortis. Et hoc est cur eijciatur Adam, & obijciatur
 morti, quanquam spiritu uiuificatus sit.

C O L L O C A V I T A N T E
 P A R A D I S V M .

Dixi supra hoc loco me cogi, ut sentiam paradi=
 sum esse peculiarem quendam locum in terra, a qua Paradisus
 simplicitate textus non facile discedo, qui uolet hæc
 curiosius persequi, is sciat incerta esse, quæ scriptura
 non docet, & nobis in ijs locis potius immorandum
 esse, qui

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

esse, qui fidem & charitatem edificant, quàm in huiusmodi questionibus curiosis magis quàm utilibus.

Certum est autè hæc ideo scripta esse, ut sciamus ad uitam nullis humanis uiribus redire posse, iuxta illud. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de caelo.

Atq; hic obserua miram contradictionem, antea dictum est, futurum ut semen Eue conterat caput serpentis, hic negat ad uitam reditum esse hominibus, ergo necesse est, è caelo uentre qui uiam faceret ad uitam, Caterum si quis allegoriam requirat, angelus armatus gladio legem significat, quæ instrumentum mortis est, custodit igitur uiam ad lignum uitæ.

C A P V T IIII.

*Ex qz g'tima
fir g'titatio
fidei.
Id e' no manet
impugnata*

Ide fidei conflictationem, unico uerbo subleuatus est Adam. Ipsum semen & c. è quo uerbo spes salutis cõcepta est, postea eijcitur è paradiso, iter ad uitam intercluditur per angelum, in hos insultus tamen con-

cipit fidem.

Confirmata est fides genito Cayn, quòd iam cer-neret non se tantum uicturos, sed & posteritatem fore, imo quòd scirent promissam de semine salutem, quasi sic

quasi sic dicerent, Ecce promissionē de semine habemus, quod conterat caput serpentis, gaudeamus igitur nobis sobolem esse, è qua nascatur olim, qui serpentem conterat, hunc adfectum testata est mulier, cum ait, Adquisiui hominem per decum & c. Sed iterum concussa est fides, ubi uiderunt Abel occisum, Cayn à deo reiectum.

Sequenti exemplo exhibentur nobis primum, cura dei pro nobis, donantis uerbum, docet autem hoc uerbo suo fidem & charitatem.

Docetur charitas cum reprehendit deus Caynum iratum fratri.

Fides docetur & discrimen operum, cum ait, nōne si bonus fueris, oblatio & c. id est, ualebit quidem opus, si cor bonū est, quod quid aliud est, quàm quod scriptura ubiq; docet, ex operibus legis non esse iusti

Proposito discrimine operum & fidei (ciam. legem subijcit, nisi enim discrimen operū & fidei tenetur, frustra docetur lex. Sub te erit cupiditas eius, scilicet peccati, id est. Ira cōcepta aduersus fratrem sub te esto, et tu domineris illius, id est, ne obsecudes iræ, ne subigat te ira, sed tu illi imperes. Nam q. futura & iudicatiua uerba sunt, sub te erit hebraica phrasis est que pro impatiuis solet iudicatiuis uti, ut in alijs legibus est cernere, Non cōcupisces. Porro iisdē uerbis supra dictū est, sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Vides autē hic præcepta utriusq; tabulæ, præ
tabulæ

Op. 6 Ad. 2
L. 1

Abel occisus
Cayn reijctus

I

II

III

Lex

ANNOTA. PHILIP. MEL.

tabulæ de colendo deum, non operibus, sed fide, ubi negat oblationem esse, quaecumq; opus. Deinde secū de tabulæ præceptum, cum uetat occidere fratrem, neq; id solum, sed & irasci uetat, hoc est, quomodo- cunq; alterius famæ, rebus, uitæ male uelle. Quid au- tem efficiat lex sine spiritu, uide, animus Cayn magis insolescit, quanquam interim dissimulet iram, dicit enim scriptura, Et locutus est Cayn cum Abel fratre suo, id est, iam uelut positaira, in speciem benigne cõ- pellauit & tractauit fratrem, nihil minus præ se fe-rens quàm quod gerebat in pectore.

VBI EST FRATER TVVS.

I

Multa sunt in hac historia obseruanda. Primum, Dei cura pro fidelibus, siue uiuant siue moriantur, u- xta illud, Domini sumus siue uiuimus siue morimur.

*Uere deus pro
aliquo sumus a
suis & suo tyran-
dizant*

Secundum, cum tanta cura sit, cur non potius ui- uentē seruauit, cur commuebat cū occideretur Abel? Respondeo, Hæc doctrina crucis est. ut discamus non esse desertos tunc, cū maxime deserti uidemur. Item post mortem uindicat dominus, ut ostendat illi melio- rem spem repositam esse post mortem.

*Sunt nonnulla
perioribus*
III
Fides quid.

Figurata est ecclesia, nam ut Christo sublato, puta- bant Iudæi se regnare, tum resurgit CHRISTVS & illos disperdit &c.

Fides est certo sentire deo nos curæ esse, Deū præ- sto esse, opem ferre &c. quaecumq; est quod pati- mur

mur. Sed quòd hic non ostendit se deus, nec adiuuat prius quàm Abel interfectus sit, non solum ostendit quæ spes supersit mortuis, sed & docet primum bonam uoluntatem esse suam occidi nos, & ne tum quidem abesse, cum minime idesse uidetur, desertus uideatur Abel à deo, cum iam à fratre oppressus esset, sed post illius mortem palàm testatur se nondum deseruisse quem putent esse, curæ erat Abel deo, nec tamen adiuuit ille, tum cū oportuisse uideatur, ergo bona uoluntas dei est adfligi & occidi sanctos.

Caro uult iustificari omnia sua, spiritus est qui deo gloriam ueritatis & iustitiæ tribuit, iuxta illud. Tibi omnia sua soli peccavi, & malum coram t^o feci, ut iustificeris iustificari in sermonibus tuis, & uincas cū iudicaris, id est, peccatum meum confiteor tibi, ut palàm fiat, quòd tu sis iustus, non ego, & uincas cum te iudicant hypocritæ. Itaq; non tribuunt deo impij gloriam ueritatis & iustitiæ. Quare hic Cayn dissimulat cædem, & id quidem coram deo, quem putat falli posse, atq; hæc radix est omnium peccatorum, quòd in carne talis est ignorantia dei, ut putet deo nec bona nec mala nostra curæ esse. Dixit insipiens in corde suo, non est deus. Et in uniuersum sic in sanctos impij per contemptum dei grassantur, sic peccat in uniuersum quicumq; peccat.

Impij non possunt fateri peccatum, aut tribuere gloriam iustitiæ deo, & tamen conuincuntur à deo, & confunduntur, Nam à facie domini sileat omnis caro.

Pij fatentur

ANNO TA. PHILIP. MEL.

Pij fatentur peccatum, ideo non confunduntur.

Charitatis
opera.

In quorum cordibus non est cognitio dei, ea corda sua tantū quærun, se uolunt magnificeri, adorari &c. Ideo in huiusmodi cordibus nec charitas est quæ se alijs, subijcit, cedit honorem alijs, inseruit omnibus, sentit se omnium custodem esse, quare hic Cayn negat se fratris custodem esse, quòd fide careret cum tamen ante legem audisset, quare iratus es?

Sollicitudo dei &
sante eg

Coniuncitur Cayn, cum inquit, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, qui clamor iuxta phrasin scripturæ non est sanguinis, sed dei, ea sollicitudo est eius pro sanctis, cū uiuis tum mortuis, ut etiam ex anima clamare dicat. Iam & indicat nondum interiis se Abel, quanquàm occisus sit, cum uocem cum clamorem sanguini tribuit. Porro hac loquendi forma usus est, ut euangelium figuraret, quod uox sanguinis CHRISTI est, quæ iam extincto ut illi putabant CHRISTO erupit.

Maledictio

Hæc maledictio cum superiore illa conferenda est, superiore non maledicitur Adæ & Eue, ne uniuerso generi humano maledicatur, sed serpenti tantum, & eius semini, hoc est, corpori & regno Satanæ maledicit. Hæc maledictio Cayn, non ad uniuersum genus pertinebat humanum, ideoq; ipse maledicitur, nam & ex semine serpentis est.

Pœnæ

Hic statim peccatum uindicta secuta est, ne dubitemus

I N G E N E S I N .

temus iudicaturum & mulctaturum fontes, quamquam interim dissimulare & differre uideatur. Caro secura minas diuinas contemnit, cum iusserit dominus uigilare nescientes qua hora uenturus sit &c. Quid quod uniuersa posteritas Cayn extincta est diluuiuo Noe?

V A G V S E T P R O F V G V S .

Quod de serpente dictum est, futurum, ut perpetuo pronus ingrediatur, & incumbat terræ. Idem hic dicit, uagus & passim fugiens eris in terra &c.

M A I O R E S T & c .

Sicut antea gloriam iusticiæ non tribuebat deo Cayn, ita nec modo gloriam misericordiæ tribuit. Huiusmodi sunt corda fide uacua, florente carne deum contemunt, in afflictione desperant. E contra, qui deum norunt, sicut sentiunt, nihil esse horribilius ira dei, ita rursus, quia deum norunt, sentiunt nullum esse peccatum, quo non sit ille maior qui uocat ea quæ non sunt, ut sint, Rom. a. quarto, & cuius gloria nostro mendacio sit celebrior. Caro autem de deo iudicat carnaliter, extra afflictionem eum stertere putat, propterea sua libidine fertur &c. In afflictione qui aduersantem sentit, fugit tanquam malum iniquum &c.

Vide autem quæ multipliciter describatur poenæ. Primo, est desperatio. Deinde corde ita perpetuo pauere ut nullo certo loco consistas. Tertio, querere quorsum effugias

ANNOTATA. PHILIP. MEL.

effugias uultū dei. Quarto, metus ad siduus mortis.

NE QVAQVAM ITA FIET.

*Auctoritas
dei occidit
hominem.*

*Quid igitur de iure gladij, an in homicidā animad
uertere non licet? Respondeo, nihil hic de iure gladij
constitui, sed generalem legem esse, qualis illa in De-
calogo est, Non occides. De iure gladij infra constitu-
tum est capite nono. Quicumq; effuderit sanguinem
humanum, fundetur sanguis illius.*

POSVIT DOMINVS IN

Cayn signum.

*Quidam sentiunt tremorem quendam perpetuū
in Cayn fuisse.*

ET AEDIFICAVIT
CIVITATEM.

*Quod in Hismaël & Esau scriptura reprehēdit,
idem hic in posteritate Cayn accusat, scilicet condi-
disse cum urbem, constituisse imperium, militasse, cō-
uersum esse ad excolendas res humanas &c. Nam q̄
imperium aliud constitutū est, præter id quod patris
imperium erat scilicet uno usurpante sibi dominatio-
nem in multos. Nam lex ita ordinauit, ut singuli pa-
tres familias familiarum suarum domini essent iuxta
legem, Honora patrem & matrem.*

DIXIT QVE LAMECH.

Lex de

I N G E N E S I N .

Lex de charitate multipliciter prodita est hoc ca
pitulo supra. Quare iratus es, & cur concidit facies
tua? Et deinde, Qui occiderit Cayn septuplum punie
tur. Et hic, Occidi uirum in uulnus meū, id est, luam
pœnam cædis illius, quandoquidem diuina lege cau-
tum erat, ne quis occideret cum. Occidere
est nō amā
re, non iu-
uare.

DE LAMECH VERO SEPTVĀ.

Ex Euāgelij loco Matth. decimo octauo, de septu
plo & septuagies septies satis adparet accipiendum
esse numerum certum pro incerto. Nam Hebræis se
ptenarius numerus uniuersalitatatis numerus est. Por
tū: Nunquāni
non condo-
nat pecca-
tum:
rō quōd septuagies septies pœnam se daturū inquit,
non aliud est quā supra dixit Cayn, Maior est ini-
quitas mea quā ut ueniam merear.

COGNOUIT Q VOQ VE ADHVC.

Supra recensuit impiū genus Cayn, cui imperi
um, militiam, & ciuilem cultum tribuit, uoco autem
cultum ciuilem & luxum, & concupiscentiam ocu-
lorum, quod gestientes nos extollere, excolimus ciui-
lia munera quæcunq; non ex fide, sed ut celebremus
nomen nostrum, ut infra de conditoribus Babylonicæ
turris dicitur, Gaudent ingenta & superbiunt opi-
bus suis. Hoc nomie potissimū Tyriis accusatur apud
Ezech. 26. 27. & 28. O Tyre dixisti perfecti deco-
ris ego sum. Nunc credit ad genus pium.

Hic primum consideranda fides Adæ & Eue;
D qui ē

ANNOTA. PHILIP. MEL.

qui è paradiso eiekti sperabant benedictum semen in
ter tantas adflictiones, cum Abel occiditur, Cayn ma
ledicitur, nec reddita est soboles pia ante trigesimum
annum supra trecentimum. Seth filio nomen factū
est à ponendo, quo haud dubie significauit non na
sci natura filios dei, sed à deo donari, quasi sic dicat,
Ecce uideo ea quæ è carne nascuntur maledicta esse
omnia, solum id semen deo acceptum esse, quod ipse
ponit, sicut aliàs sæpe dicitur, Suscitabo mihi se
men & cætera.

TVNC CEPTVM EST.

Id est, posteaquàm non Adæ tantum, sed & filio
pium semen fuit, latius propagatus est iam cultus dei.
Et quia multitudo docendi fuit, necesse fuit institui
quasdam cæremonias, quibus moueretur mul
tudo. Item ad consolationem pertinet,
qua confirmati Adam & Eua,
posteaquàm uiderunt pi
um semen exortū
esse cum an
nos
plus cen
tum nihil uidissent
præter impiam & male
dictam multitudinem familie Cayn.

Icub supra diximus ortū mundi, lapsum & restitutionē hominū describi, ut sciamus & nos esse, ad quos uerbū dei pertinuerit, & idem esse uerbum, quod à principio mundi prædicatū est, & qd' nos

accepimus. Ita hic γενεολογίαν recensentur, & ut Genealogie quorū re-
certissimus, nos esse ad quos prædictiones pertineāt, censentur.
& ut certissimus, unde & ex qbus patribus sit Christus. Nam hoc egit in uniuersum scriptura, ut redderet nos de Christo certissimos, atq; id ita oportuit, eo quòd uenerit Christus tectus formis crucis, ut à carne agnosci non potuerit.

Quòd Enoch translatus est ad deum, exemplum Enoch.
ostensum est, quo confirmaretur fides patrum.

Sicut nato Seth renouata est generatio sanctorū, Seth.
tum tota posteritas Cayn oblita dei suis cupiditatibus
ferretur. Ita hic nato Noe renouata est sanctorum ge-
neratio, nam paulo ante decesserant Adam & Seth, Noe.
& Enoch translatus erat, & sicut Seth à ponēdo no-
men est inditū, dominus enī est qui semen sanctum do-
nat. Ita Noe nomē inditū est à fructu, q; ipse inter tot
impios futurus esset qui cōsolaretur sanctos, conser-
uaret uerbū & promissionē dei, & confirmaret si-
dem expectantium semen, quo restitueretur uita.

Ve peccata diluuii præ-
cesserint textus hic expo-
nit. Promiscua libido
atq; adeò luxus omnis ge-
neris qui cum libidine cõ-
iunctus est. Sic enim in-
quit, acceperunt sibi uxo-
res ex omnibus quas ele-

gerant, id est, quotquot libebat corrumpabant.

II Et quia secum habet libido potissimum securita-
tem contemptricem iudiciorum dei, accusatur hic
quoq; securitas & cõtemptus uerbi dei, cum inquit,
Non iudicabit spiritus meus in homine, quia caro est,
id est, uerbum meum non audient, non credent,
non metuent, non mortificabuntur, & in Corinthijs
huic peccato potissimum tribuit Apostolus, quòd car-
naliares faciat, quia qui adhæret scorto, unū corpus
est cum scorto, qui autē adhæret domino, unus spiri-
tus est cum domino.

III Non peccabant tantum filij Cayn generationis im-
piæ, sed filij dei, hoc est, filij generationis sanctæ, &
principes, ut iam propè in uniuersum dei memoria
interiret.

IIII Opprimebantur inopes pro libidine potentiortē,
nam hi gigantes erant.

V Terribilissimum omnium est, quòd octo tantum
animæ

I N G E N E S I N .

animæ relictæ sunt, quæ seruatæ sunt.

Hec conferre potest cum signis iudicij, dicit enim Christus, edent, bibent, nubent &c. Hic primum libidines & luxum notauit.

Securitatem accusat, cum inquit, & non cognouerunt &c. Et Paulus, Cum dixerint pax & securitas &c. & de hypocrisi, duæ erunt molentes in una mola.

II

Neglectum doctrinæ accusat Apostolus in secunda Theſſalonicen. de Antichristo.

III

NON PERMANEBIT

spiritus meus.

Videmus interpretis hanc fuisse sententiam, breui futurum, ut aboleatur creatura, cum uertit, non permanebit spiritus meus in homine. Sed in hebreis est, Non iudicabit, ut hic causam explicet, cur extincturus sit genus humanum, quia non sit auditurus homo uerbum dei, non sit iudicaturus & mortificaturus carnem, ideo perdendum esse. Sicut & Matthæi uigesimo quarto dicitur. Nisi abbreviati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.

Genus hu-
manū cur
extinctū.

Q U I A C A R O E S T .

Id est, Tota nihil nisi carnalia sapit & querit.

*Annot. anno 1700
p. 101 ca. 9
p. 102 d. 1*

ERUNTQUE DIES

ILLIVS.

Id est, Centum & uiginti annos permitto eis, qui-

D 3 bus re

ANNOTAT. PHILIP. MEL.

bus resipiscant interim, tum perdam eos diluuiio.

VIDENS AVTEM DEVS.

Tota caro
damnata.

Duo potissimum loci hic considerandi sunt, prior, sit ne uniuersalis sententia & iudicium aduersus omnes homines, quod ait. Videns deus quòd multa esset hominis malitia in terra, & omne figmentum cogitationum cordis eorum uanum & prauum omni tēpore. Deinde, si uniuersalis est sententia, quomodo Noe excipitur? Posterior locus quomodo cadūt in deum uerba dolendi & pœnitentiæ. Primo. Vniuersalem esse sententiam, & iudicium uniuersale aduersus omnem carnem, adparet ex eo quod postea dicit, Omnis caro corruerat uiam suam. Et quia inquit, uidens deus, necesse est uniuersalem esse sententiam, quòd uidere idem sit quod iudicare. Nunc autem factis constat, quòd iudicio dei tota caro dānata sit, Psalmo centesimo quadragesimo secundo, Non intres cū seruo tuo in iudiciū &c. Et uidemus Psal. 13. hinc acceptum esse, Dominus prospexit super filios hoīm.

Noe ab uniuersali sententia excipitur, non quòd ipse non sit peccator, aut non iudicetur, sed quia ut te xtus inquit. Inuenit gratiam coram domino. Id quòd hoc loco animaduertendum est, quòd hoc exemplum secuti prophetae, damnant uniuersaliter omnes homines, & tamen postea excipiunt pios, quod sic accipiendum est, cum damnant prophetae uniuersaliter omnes

I N G E N E S I N .

omnes homines damnari, quia & electi peccatores Etiam elec-
 sunt, & ante iudicatur quam iustificentur, & omnes & peccato
 sanctos oportet coram deo fateri se esse peccatores, res sunt.
 & resignare se uoluntati diuinæ, quæ pro sua gloria
 uel saluet uel damnet. Sic Hieremie quadragesimo se-
 xto. Cum damnasset omnes homines terror undique
 & c. adiecit tandem & de Israël? Te uero non consu-
 mam, sed castigabo te in iudicio, nec quasi innocenti Consolatio
 parcam tibi. Et prima Petri quarto. Iudicium incipit nes sancto-
 à domo dei. Et si iustus uix saluabitur, impius & pec rum cum iu-
 cator ubi apparebit? Et ad Romanos primo, Reuela- dicatur, ne
 tur ira dei, super omnem impietatem. Proinde hanc desperent.
 accusationem scias uniuersalem esse non συνεκδ' ο=
 χικωσ ad impios tantum pertinere, sed iudicari si-
 mul omnes homines, hoc est & pios & impios, quia
 oportet humiliari omnia deo, requirit enim & à san-
 ctis timorem sui. Ita hoc loco, cum uidet, hoc est iudi-
 cat omnium corda esse uana & praua, necesse est ut
 fateatur Noe se quoq; talem esse, se quoque mortem
 & exitium comersisse, nec habet quod ipse præ cæ-
 teris præsumat. Nam & Dauid sic queritur Psalmo
 88. Memorare quæ mea substantia, nunquid uane Psal. 88.
 constituisti omnes filios hominum? Sed cum iudica-
 tur, seruantur pii, non operum merito, sed gratui-
 ta misericordia dei. Ita hic de Noe dicitur, Inue-
 nit gratiã coram deo. Ad eum modũ plane Esa. 1. scri-
 bitur. Omne caput languidum & c. quod iudicium

ANNOTATA. PHILIP. MEL.

ad omnes pertinet. Et paulo post. Nisi dominus fecisset nobis reliquum semen, sicut Sodoma & Gomorra facti essemus.

P O E N I T V I T E V M

quod hominem &c.

Pœnitere
quomodo
accipitur.

Primum omnium simplicissime exposueris uerbum pœnitendi, si sentias idem esse quod mutare rem presentem, ut cum dicit dominus, quod pœniteat fecisse genus humanum, intelligas simpliciter, hanc creaturam odi, & sic odi, ut nunc mutaturus sim, & perditurus genus humanum.

Secundo, sicut in uerbo miserendi adfectus est beneuolentia paternæ, erga eos quorum est misertus deus. Ita hic in argumento iræ diuinæ, adfectus iræ, furoris, & similes, in uerbo pœnitendi comprehendendi debent. Ita, ut sit pœnitere, rem presentem mutare, & significatione iræ uel furoris sui mutare. Sic uti uerbo pœnitendi scripturam satis liquet Psalmo centesimo nono. Pœnituit eum secundum multitudinem misericordie suæ, id est, simpliciter ad afflictiones finiuit, & mutauit consolationes. Et Hieremiæ uigesimo sexto, Pœniteat me mali quod cogitavi facere. Grammaticis uerbum pœnitendi displicere significat, id quod antea placuit, quo modo si hic exponas pœnitendi uerbum, redit res ad disputationem de prædestinatione. Sed quia in confesso est uerbo pœnitendi, scripturam latius usam esse, scilicet mutare tantum rem

I N G E N E S I N.

rum rem presentē, satis fuerit id hic quoque interpretari. Habes exemplum superius. Pœnituit secundum multitudinem misericordie sue &c. Non enim antea sic intulit adflitiones, quasi parum prospiceret se aliquando mutaturum, nec finiuit sic, ut doluerit illatas adflitiones, quandoquidem per crucem humiliat, & ideo iudicet ne cum hoc mundo damnemur, quod si sunt adflitiones bonæ electis, ergo non dolet adfluxisse.

Pœnituit, scilicet declarauit Noe quod perditurus esset genus humanum, tactus dolore intrinsecus, quia pœnitere cum dolore cordis mutare significat. Pœnitet enim me fecisse eos, id est, mutofactum, ab oleo quod antea feceram.

N O E V E R O I N V E N I T G R A T I A M.

Quanquam & ipse reus esset iudicij, & iam iudicaretur audiens uerbum & sententiam damnationis, tamen eripuit est gratuita misericordia dei.

F I N I S.

IN CAPVT

EXODI. XX. PHILIP.

MELANCHTHO.

SCHOLIA.

Primū pre
ceptum.

NON HABEBIS DEOS
ALIENOS CORAM ME.

SCHOLIION.

*Fiducia & timor
in deum quidam*

PRIMUM preceptum
exigit à nobis fiduciam in
deum & timorem dei.
Ideo priusquam præci-
piat, præscribit formam
cognoscendi sui deus. Quo
modo enim ei confidi po-
test, quem ignoras? aut

quomodo timere potes cum quem ignoras? Item non
confiditur ei, non timetur is, cui nihil putamus nego-
tij nobiscum esse, cui putamus nos non esse curæ. Pri-
mum ergo cognoscendus est dominus, ideo orditur.
Ego sum dominus deus tuus, q. di. Ecce cognosce me
eum esse, qui tecū in omni cursu uitæ tuæ uerser, qui
de te sum sollicitus, qui possim & uelim te felicissi-
me regere & c. Rursum si cōtemnas, me exacturum
pœnas atrocissimas. Et addit opus per quod cognosci
potest simul & bonitas dei & seueritas, quia eduxi

*2. habenda
dei cognitio*

IN XX. CAP. EXODI.

te de terra Aegypti sculpsit quidquid sculpsit cor nostrum, Non adorabis neque coles, in Hebræo est neque. Adorare ad fidem pertinet, Colere ad timorem.

VISITANS INIQUITATEM patrum in filios.

Horrendum uerbum quo significatur peccatum nostrum semper propagari in posteros, Rursum dicit, Faciens misericordiam in millia his qui diligunt me &c. hoc uerbo consolantur conscientie adfluctæ, exhibet enim bonitatem diuinam in homines, quæ semper maior est ira diuina. Deus adeo detestatus est peccatum, ut filium suum unigenitum Christum pro peccato nostro coniecit in peccatum, posuit animam suam ut Propheta dicit. Primum præceptum de affectu loquitur tantum.

NON ASSUMES NOMEN domini dei tui in uanum.

Secundum præceptum.

Hoc præceptum non modo præcipit ne ad malas imprecationes utamur & ad periuria, sed etiam ut sit omnibus periclitatibus per fugium, & porta salutis nomen domini, sicut dicit Salomon, Turris fortissima nomen domini. Qui non timet deum, qui non fidit deo, nunquam is nomine eius bene utitur. Hypocrita est qui multa inculcat de nomine dei, ipse deo diffidens. Vides igitur posterius ex priori emanare.

Secundum præceptum de sermone externo loquitur.

ME=

ANNOTATA PHILIP. MEL.
MEMENTO UT DIEM SABBATHI
sanctifices.

Tertium præceptum.

Sabbathum non debet intelligi de externa & corporali cessatione, de requie autem spiritus, hoc est tolerantia & patientia omnis aduersitatis, ita ut caro prorsus sit ociosa, & non operetur. Operetur autem tantum in nobis dominus, hoc est quod dicit, Sanctifices diem sabbathi, id est, fac ut ocium carnis sit sanctum & segregatum deo. Christiana uita passim in scripturis dicitur sabbathum, Qui continuo carnis mortificationem patiuntur sabbathum agunt, & in ijs efficacax est & operatur spiritus, ijsque opus est uerbo mortificante, id est, Euangelio. Id quod significatum est in eo quod Iudæi in lege prohibebantur, ne quid sabbatho aliud agerent quam perpetua die legere.

Qui carnem suam continuo mortificant, illi sabbathum sanctificat.

Christi mors nostrum est sabbathum, nostre carnis mortificatio.

Tertium præceptum de factis loquitur.

ET HAEC PRAECEPTA
primae tabulae.

Primi præcepti summa haec est. Confide mihi soli. Quomodo potest autem confidi incognito? Item quomodo potest confidi ei cui nihil esse tecum negotij putas, ut maxime noris. Deinde rationem subiicit legi, declarans cur timeri debeat, cur item confidi sibi debeat. Timeri, cum dicit deus tuus fortis $\Sigma\lambda\omega\tau\eta\varsigma$.

Confide

I N XX. C A P. E X O D I.

Confidere, cum dicit, *Faciēs misericordiam in nullia.* Postremo etiam signum addit per quod cognosci uult tum seueritatem suam, tum misericordiam, Nemp̄ liberationem populi de Aegyptiaca seruitute. Nobis nullum potentius exemplum exhibitū est Christo.

C O N F I D E E T T I M E S O L V M
D E V M.

Summa secundi præcepti est, *Inuoca nomen domini,* & fluit ex primo. Impossibile est enim quin uera fides & uerus timor dei effundat inuocationem nominis diuini. Néc aliud uult lex ista, nisi quòd huiusmodi sententiæ. Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et turris fortissima nomen domini. Prope est dominus oibus inuocantibus eum, inuocantibus eū in ueritate. Sancti non adorandi nec inuocandi pro temporalibus (ut uulgo solent) rebus, non enim hi sunt qui possunt opitulari tibi. Sunt aut̄ signa tantū in quibus ostendit misericordiam suam deus. Deus autem solus est signum certificans. Proinde præcula illæ ad sanctos, quantū potest, maxime uitandæ. Vna est omnino eademq; longe optima, qua Christus omnem uitæ humanæ necessitatem expressit.

S V M M A T E R T I I
P R A E C E P T I.

Principio. Sabbathum non significat dies septimæ religionem, quia post abrogatam legem omnes dies sunt

Quid sab^u sunt eiusdem rationis. Deinde nihil aliud præcipi^u
bathum. tur, quam ut ne nos operemur, sed patiamur spiri^u
tum operantem in nobis. Significat enim Sabbathum
cessationem nostrorum operum, seu operum liberi
arbitrij, cum operatur in nobis, non ratio nostra, sed

Operatio= spiritus dei, Operatur autem spiritus bifariam, Mor^u
nes spiritus tificando carnem, & uiuificando spiritū. In hoc præ^u
in nobis. cepto à nobis plane id exigitur, quod in oratione Do
minica precamur, Aducniat regnum tuum, id est, tu
nos rege, tu nos gubernas, tu prouide nobis. Quod si
quis te uehementer leserit, ita ut ex animo doleas, ces
sa, & sine deum operari in te & mortificare tuam
carnem, ut tibi porro dominus impertiat spiritum su
um. Et sic implebis præceptum hoc de sanctificando
sabbatho.

Non est locus in tota scriptura qui æque conscien
tias consoletur ut iste, Quo exigit, ut toleremus sab
bathum, ut toleremus mortificationem nostri quæ
possumus pendere à gubernatione & administratio
ne spiritus.

Summa huius præcepti, Pati mortificationē car
nis, & regi spiritu. Benedixit, id est, fecit florere di
em sabbathi, Sanctificauit, id est, segregauit soli deo.
Omne opus & omnis uita præter sabbathum, est ma
ledicta & prophana. Solum autem sabbathum est
benedictum & segregatum deo, cum scilicet nõ nos
operamur, sed deus in nobis.

IN XX. CAP. EXODI.

1. Confide & time deum.
 2. Inuoca nomen domini & conijce te
 in illud.
 3. Permite ut mortificetur caro tua, et
 non teipsum rege.

Q V A E S E Q V V N T V R

Præcepta sunt charitatis, & compre-
 henduntur in hoc.

D I L I G E P R O X I M V M
 T V V M S I C V T T E I P S V M.

Quando animus est purificatus, pendetq; totus
 ex deo, et æquo fert animo omnia aduersa, statim sequi-
 tur humilitas quædam, aut abiectio sui, qua subijcit
 se animus omnibus creaturis, & agnoscit se datum
 seruum omnibus.

H O N O R A P A T R E M T V V M, *Quartum*
 & matrem tuam. *præceptū.*

Summa huius præcepti est. Reuerere, cole, time,
 ex animo, atq; obtèpera tuis Magistratibus. Quod
 si quid contra deum præcipiant, parendum non est,
 Oportet enim deo magis obedire quàm hominibus.
 Actiū. 5. Honor complectitur timorem & cultum.
 Discipulus præceptori, ciuis Magistratui, filius pa-
 tri, & quisquis suo superiori obtèperabit ex animo.

N O N O C C I D E S. *Quintum*
 Non occides, id est, ab animo faueas, nõ offendas; *præceptū.*
 lingua

ANNOTATA. PHILIP. MEL.

lingua & quidquid est tale, hic prohibetur emulatio-
nes, calumnie, detractiones, simultates, iræ, odia.

Sextū præ-
ceptum.

NON MOECHABERIS.

Libido est in oculis, uultu, uerbis, gestu, in omni
cogitatione. Breuiter oēs uires corporis nostri sunt
pollutæ. Nō moechaberis. Hic prohibetur omnis for-
nicatio, incestus & c. Hoc peccatū præter cetera con-
temptum, ignorantiam dei, & insipientiam in nobis
arguit. Nullum porro peccatum aliud quod atrocius
punitum est in scripturis atq; illud. Id quod satis te-
stantur diluuium, quinq; urbes incendio absumptæ.
Vel solus Dauid satis indicare posset, quàm atrociter
animaduertit in hoc peccatum deus.

Omne peccatum quo magis sentitur eo magis im-
pellit ad desperationem. Deus det nobis spiritum ca-
stitatis. Ea uitanda quæ huius peccati sunt occasio,
nempe ocium, omnes uoluptates, quæ confluunt ueluti
in quandam lacunam in corporis libidinem. Sola fi-
de uinci potest caro nulla re alia.

Septimum
præceptū.

NON FVRTVM FACIES.

Da omni petenti, iuuato inopes, da mutuo etiam
sine spe recipiendæ sortis cuius. Nam si inter paucos
amicos ualere debet quod uulgo dicitur τὸ ἐ τῶν
φίλων κοινὰ, id est, ut sint inter amicos omnia com-
munia, cur nō idem ualeat inter omnes homines Chri-
stianos, & c.

NON

IN XX. CAP. EXODI

NON LOQVARIS CON Octauum
tra proximum tuum falsum testimonium. præceptū.

Non mentieris, sis candidus & dexter, Maxima
virtutum candor.

VLTIMA duo à nobis exigūt multo maiora q̄
prestare possumus nempe summam cordis purita=
tem, ad quam in hac militia nos adniti oportet.

NON CONCVPISCES DO=
mum proximi, nec desiderabis uxorē & c.

Hoc est, non sis propensus ad mala, sed sic rapia=
ris ad diuina, ut non rapiaris ad terrena.

Nonum &
decimum
præceptū.

DE VI LEGIS.

Legis cognitio adeo est necessaria, ut neq; experie=
mur Euangelium in cordibus nostris, nisi legis uim
ut cūq; cognoscamus, legis opus est terrere cōsciētias.

LOQVERE TV NOBIS.

Tonitrua. i. uocem legis, quando cōscientia nostra
audit, ferre eam plane non potest. Legis enim opus
est terrere conscientiam, & ei ostendere imbecillita=
tem suam. Mors ueluti somnus est, & remedium sum
morum & uehementissimorū adfectuum, tota Euā
gelica doctrina est parata in morte & aduersitatibus
hæus mundi.

Tonitrua.
Legis opus

NOLITE TIMERE, VT ENIM

probaret uos, uenit deus.

Id est, ut declararet nobis nostrā imbecillitatem,

B ostende=

ANNOT. A. PHILIP. MEL.

ostenderetq; nullare coram deo opus esse præter fidem, Quò propius imbecillitatē uidemus, eò propius magnitudinē dei & misericordiam cognoscimus.

ALTARE DE TERRA
facietis mihi.

Simplicissime tota ἔμφρασις & ἐπίτασις est in uocabulo, mihi, ut sit sententia, Soli mihi offeres, et præter me nemini. Et subijcit rationem. Quia ueniā ad te & benedicam tibi.

NON AEDIFICABIS
de sectis lapidibus altare.

Non seruiēs per tua ipsius opera, per bonas intentiones naturæ, per simulata proposita.

SI ENIM LEUAVERIS &c.
Cultrū, cogitationē, propositū, studiū significat.

NON ASCENDES
per gradus ad altare.

Hoc est, nō cōfides iustificari operibus tuis. Quia in operibus ego ostendā turpitudinē tibi, omnia opera tua sunt immunda, Sola fides iustificat.

SVMMA TOTIVS
CAPITIS. XX.

Principio recenset leges. Deinde uim legis, postremo docet quomodo lex debeat fieri, nō sectis lapidibus, nō nostris conatibus uel cogitationibus, & quòd non debeamus fidere nostris operibus.

DISCRI

MEN LEGIS ET

EVANGELII.

Væ in uniuersum scriptu-
ræ sunt partes. Lex &
Euangelium. Lex pecca-
tum ostendit, Euāgelium
gratiam. Lex morbū indi-
cat, Euangelium remedi-
um. Lex mortis ministra
est, ut Pauli uerbis uta-

Legis ac
euangelij
discrimen

mur, Euangelium uitæ ac pacis. Lex uirtus peccati
est, Euangelium uirtus salutis omni credenti. Neque
uero ita legem & Euangelium tradidit scriptura, ut
Euangelium id modo putes, quod scripserunt Mat-
thæus, Marcus, Lucas, & Ioannes. Mosi libros, nihil
nisi legem. Sed sparsa est euangelij ratio, sparsæ sunt
promissiones in omnes libros, ueteris ac uoui testamē-
ti. Rursum leges etiam sparsæ sunt in omnia tum ue-
teris tum noui testamenti uolumina. Nec ut uulgo pu-
tant, discriminata sunt legis & Euangelij tempo-
ra. Quanquàm aliàs lex, aliàs euangelium, subinde
aliter reuelata sunt. Omne tempus quod ad mentes
nostras adinet, est legis atque euangelij tempus,

L E G I S A C E V A N G E =

sicut omnibus temporibus eodem modo homines iustificati sunt, peccatum per legem ostensum est, gratia per promissionem seu euangelium. Reuelationis tempora uariant, nam aliàs lex, aliàs euangelium, & subinde aliter reuelata sunt, id quod è scripturis constat. Vides enim præter naturalē legem, quæ impressa est mentibus humanis, ut opinor, etiam leges latas esse à deo, Adamo, ne delibaret pomā arboris scientiæ boni ac mali. Cayno, ne irasceretur fratri suo, & eidem, peccaturum, qui se occideret. In hunc modum legis naturæ cognitionem instaurabat prædicatione continua spiritus dei, quæ iam obscurabatur, ex cæcitate peccato mentibus humanis, ita ut mihi penè libeat uocare legem naturæ non aliquod congenitum iudicium, seu insitum & insculptum natura mentibus hominum, sed leges acceptas à patribus, & quasi per manus traditas subinde posteritati ut de creatione rerum, de colendo deo docuit posteros Adam, sic Caynum monuit, ne fratrem occideret, sed ad Euangelium redeamus.

Q U I D E V A N G E L I V M.

Euangeliū quid, Sicut lex est, qua recta mandantur, qua peccatum ostenditur, ita Euangelium est promissio gratiæ, scilicet misericordiæ dei, adeoq; condonatio peccati, & testimonium beneuolentiæ dei erga nos, quo testimonio certi animi nostri, de beneuolentiâ dei, credant sibi condonatum

donatam omnem culpam, & erecti ament, laudent deum, exhilarentur, & exultent in deo, ut infra de ui euangelij dicemus. Porro illarum promissionū omnium pignus est CHRISTVS, quare in eum referendæ sunt omnes scripturæ promissiones, qui obscura primum, postea subinde clarius reuelatus est.

Posteaquàm Adam deliquerat, & iã morti æternæ destinatus erat, perisset haud dubie, ni dominus eum promissione gratiæ consolatus fuisset. Tyrannis Adæ facta peccati describitur, cum inquit ad serpentem. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semẽ illius. Et statim uictoria promittitur, Ipsum semen mulieris cõculcabit caput tuum. Rectius enim meo iudicio refertur pronomen, eo loco, ad semen, quam ad mulierem ut in nostris codicibus legitur. Ea prima promissio est primum euangeliũ, quo subleuatus Adam, concepit certam suæ salutis spem, adcoq; & iustificatus est. Deinde facta est promissio Abrahæ, futurã ut in ipsius semine benedicerentur omnes gentes, quæ certe nisi de CHRISTO intelligi non potuit, estq; hic Abrahæ sinus, in quem qui recepti sunt, seruati sunt, id est, seruati sunt, qui promissioni illi, quæ Abrahæ facta est, crediderũt. Atq; hæc promissio est, quam ubiq; iactat scriptura noui testamenti. Poterit diligens lector omnes promissiones de Christo in hunc locum congerere. Quæ plane non aliud sunt, nisi euangelium, Deutero, decimo octauo. Pro-

LEGIS AC EVANGELII

phetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia que precepero illi. Qui autem uerba eius que loquetur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam. In secundo uolumine historie Regum ca. septimo promittitur Dauidi Christus, Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse edificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum. Et ob hanc promissionem filius Dauid Christus adpellatur a prophetis, Immo Dauidem etiam Ezechiel nominat. Prophetæ in totum & legem repetunt, & Christum promittunt. Proderitque pie menti subnotare, & in promptu habere promissiones diuinas, quæ ad confirmandas erigendasque conscientias mire efficaces sunt.

Christus filius Dauid.

Roma. 1.

Et in hunc modum reuelauit deus euangelium statim post Adæ lapsum, & subinde clarius aperuit, donec exhibuit Christum. Id est quod scribit Paulus ad Ro. 1. In euangelium filij sui, quod iam ante promisit per prophetas, in scripturis sanctis, de filio suo. Et literæ nostrorum euangelistarum, non aliud agunt, nisi ut testentur exhibitas esse promissiones. Atque id est, cur sic ordiatur Matthæus, Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Vocoque euangelium promissionem gratiæ, benedictionis, beneuolentiæ dei per Christum. Sunt in scripturis præter hanc promissionem æternæ benedictionis, etiam promissiones rerum temporalium,

Euangelium promissio gratiæ.

poraliū, qualis est ea quæ facta est Nohe, quales pleræq; sunt in lege, de terra, de opulentia &c. quæ non modo figuræ sunt spiritualium promissionū, sed per sese sunt testimonia gratiæ & misericordiæ dei, ita, ut consolentur & erigant conscientias nostras, ut deum glorificent. Et de his quidem promissionibus infra agetur, ubi de fide dicemus, quæ fides & quomodo iustificet.

Vides consilium diuini spiritus in scripturis, quod sua Discrimen
 uiter, quod blande erudiat pios, ut nihil aliud agat quam ut librorū to-
 saluemur. Tota scriptura aliās lex est, aliās euāgelii tius scripturæ
 libri Mosi aliās legē tradunt, aliās euāgeliiū, adeoq; ræ.
 euāgeliiū intra ipsam etiā legem abditū est. Quid enim
 magis euangelicum reperias quam promissio illa est,
 quam spiritus dei pro *ὡτιολογία* primi præcepti
 subiecit. Faciens misericordiam in millia his qui dili-
 gunt me, & custodiunt præcepta mea. Et uide ex le-
 gislatore Mose, quomodo Euangelista, hoc est, gra-
 tiæ & misericordiæ præco subito factus sit? cum in-
 quit in Exodo capite. 24. Dominator domine deus, Exo. 34.
 meserator & clemens, patiens, & multæ miserationis
 ac uerax, qui custodis misericordiā in millia, qui
 aufers iniquitatem, & scelera atq; peccata, nullusq;
 apud te per se innocēs est. Da in oībus noui testamēti
 literis, magis euangelicā contentionē. Et ad hunc mo-
 dum aliās legem, aliās euāgeliiū Mosaiici libri docēt.
 Nihil iam de figuris loquor, sed de ijs quæ palam lu-

LEGIS AC EVANGELI

litera prae se fert. Nam illa potissimum spectanda sunt, Historia sacrae, alias legum, alias euangelij exempla sunt. Nam ad leges haud dubie pertinet horrendus Saulis casus, ad euangelium Dauid, qui cum oppressisset Vriæ uxorem, tamen gratiam impetrauit, fuitque plane euangelica uox, illa prophetae denunciatio secundi Regum duodecimo. Dominus sustulit peccatum tuum, Non morieris. Ad eum modum de similibus exemplis iudicandum est. Prophetæ legem docent, cum insectantur hypocrisin, cum impietatem, securitatem, & hoc genus alia. Nam obscura uitia seu hypocrisin potissimum reprehendunt, Euangelium quoque denunciant, quoties illis suis uiuacissimis promissionibus de Christo erigunt labefactatas conscientias animant, atque ita implent, ut plane id Apostolicum sonare possit, Quis separabit nos à dilectione dei? Literæ Apostolicæ Matthæi, Marci, Lucae, Ioannis, ad eundem modum alias legem, alias promissiones tradunt, & in his exempla tum gratiæ, tum iræ dei. Zachæi, Centurionis, Syrophœnissæ exempla misericordiam testantur. Phariseorū cæcitas & furor exemplum est iræ dei. Quanquam hoc differunt historiæ Apostolicæ à ueteribus, quod testatur exhibitum Christum, quem ueteres tantum promiserant. Deinde promissiones de gratia, iustitia, uita æterna clarius explicant, quam illæ quondam Mosaicæ aut propheticæ literæ, Paulus Apostolus δὲ ἰσχυρῶς Euangelium

LII DISCRIMEN.

cum lege, peccatum cum gratia contulit, potissimum *Epistola ad
in epistola ad Romanos, quam ego puto uniuersæ scri* Roma. in=
ptura uelut indicem quendam esse, uel κέννονα. Re dex scriptu
liquæ epistolæ cum penè παρὰ τὴν ἰκάνει sint, ad legē ræ.
pertinent. Quamquam nulla sit, in qua non alicubi at
tingat euangelij rationes. Id quod per sese diligens le
ctor animaduertet.

Hæc monuimus ob hoc potissimum, ut uulgatum
illum errorem conuelleremus, quem de discrimine le
gis, & euangelij, ueteris & noui testamenti, prodide
runt impij Sophisticæ Theologiæ professores, Mosi
Christum successisse, nouamq; legem dedisse, quæ no
ua lex Euangelium uocetur, contineaturq; his capituli
bus quæ sunt Matth. ei quinto & sexto. Inter Mosile
gem, ac Christi hoc interesse, quod Mosi lex externa
tantum opera, Christi lex etiam ad affectus exigat, qua
si uero Mosaica lex doceat, quandam hypocriticam
& pharisaicam iustitiam. Quid enim est aliud operū
externorum simulatio, quàm pharisaismus? Porro
exigi à lege Mosaica affectus uel prophætæ testentur,
qui toties præcipiunt agnoscere deum, timere deum,
facere iudicium & iustitiam, quæ dabunt mihi for
tasse Sophistæ ante incarnationem & suorum tem
porum homines docuisse. Quid autem illa Hieremiæ
sententia apertius, quam, uelint nolint Sophistæ, re
ferre oportet ad Mosilegem. Ait enim cap. i. septimo.
Non sum locutus cum patribus uestris, & non præce

Impia The
ologia So
phistarum,
Dicere no
uam legem
Christi de
disse.

Quod lex
Mosi exti
gat adfe
ctus.

LEGIS AC EVANGELII

pi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de uerbo holocaustomatum, & uictimarū, sed hoc uerbū præcepit eis, dicens. Audite uocem meā, & ero uobis deus, & uos eritis mihi populus. Dic Thomas quid in mentem uenerit, cur doceres Mosaiica lege nihil exigi præter pharisaismum, hoc est externa opera, cum toties etiam Moses exigat nihil obscuris uerbis adfectus. Et ut multos locos omittam, nonne uetat concu-

Thomas er
ror.

Exodi. 20. piscere rem alterius &c. Exodi. xx. Opus iam ante interdixerat cum furari, cum moechari prohiberet.

Dabis igitur de adfectu caueri, ijs uerbis, Non concupisces domum proximi tui, nec desyderabis uxorem eius, non seruum &c. Et Deutero. decimo. Et nunc

Deuter. 10

Israel quid dominus deus tuus petit à te, nisi ut timeas dominum deum tuū, & ambules in uijs eius, & diligas eū, ac seruias domino deo tuo, in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasq; mandata domini, & ceremonias eius, quas ego hodie præcipio tibi, ut bene sit tibi. Et rursus. Circumcidite præputiū cordis uestri, & ceruicē uestrā ne induretis &c. Hoc genus in Mose sexcentos locos reperias, ut nihil sit obscurū & adfectus & opera à Mose exigi. Quanq̄ quatenus de iudicijs, de puniendis flagitijs publicis statuit, nam hypocrisis humano iudicio coargui non potest, ciuilis ordinatio est. Sic enim legis natura postulat.

Christus exponit legem Christus, non enim ponit legē. Iest prædicari gratia sine lege, & phariseorū ac scri-

barum

harum interpretationē reprehēdit, cum à principio
 ait. Non ingressuros in regnū cœlorum, ni nostra iu-
 stitia superet phariseorū ac scribarum iustitiam. Sic
 interpretabantur Pharisei, satisfactum legi, non occi-
 des, si manu cædem non faceres, Legi, non mœchabe-
 ris, si alterius uxorem non comprimeres. Christus do-
 cet cordis adfectus exigi à lege, non externam tantū
 operum simulationem. Vetat enim lex concupiscere,
 Vindictam lex etiam prohibebat, adeoq; exigebat
 inimicos diligi. *Leuitici decimo nono.* Non oderis fra-
 trem tuum in corde tuo, sed publice argue cum, nec
 portes aduersum illum peccatū. Ne uindica, nec me-
 mor esto iniuriæ filiorum populi tui. Diliges proxi-
 mum tuum sicut teipsum, quod nescio cur maluerit
 Hieronymus uertere amicum, sic enim in nostris co-
 dicibus legitur, cum uox Hebræa magis cognatum si-
 gnificet, & Septuaginta interpretes uerterint. *ωλυ*
εἰος, quos secutus est ad Roma. tredecimo Paulus, *Roma. 12.*
 ubi hanc ex lege paranesin citat. Est aut̄ hæc summa
 Mosaica illius sententiæ, ut inter se iudæi ament, tum
 amicos, tum inimicos. ut bene mereantur, etiã de ma-
 le merentibus. Adcedit huc caput *Esaie. 58.* Quod
 plane uetat uindicari, & exigit amorē etiam inimico-
 rum. Et *Prouerbi. 20.* Ne dicas reddam malum pro
 malo, expecta dominum & liberabit te. *Prouer. 20.*

Iam in lege, quod ego sciam, nusquam reperias
 hæc uerba, Odio habebis inimicum tuum, ut satis
 adparet

LEGIS ACEVANGÆ

adpareat, non legis sententiam, sed pharisaicam traditionem CHRISTVM retulisse, ut damnaret. De Chananæis acceperant Iudæi præceptum, ut eos perderet, Exodi uigesimo tertio, quorsum adlusisse Christum nonnulli opinantur, cum ait dictum esse de persecuendis inimicis. Quod si uerum est, quid aliud dicemus uoluisse Christum, quam ut reuelato Euangelio, & diruto interstitio maceriæ, ut Paulus ait, & sublato inductoq; discrimine gentium ac Iudæorum, sicut antea Iudæis Iudæos diligere, tum amicos, tum inimicos mandatum fuerat, ita nos tum gētes tum Iudæos, tum amicos tum inimicos diligeremus. Quod de Chananæis præceptum est, ad omnes gentes pertinet, oppugnantes Israël. Nam huic populo præceptum erat armis legem tueri. Huc pertinet quod de foenore decretum est, exteris foenerandum, non cognatis. Nunc cum nulli sint exteri, omnes cognati, in uniuersum interdictum est foenus. Quamquam negari non potest, quin aliqua in lege nouerit Christus, quale illud est de diuortio, quale item est, quod cum Iudæis præceptum fuerit gladio legalia defendere, Euangelium non uult Christus armis defendi, & Petro ait. Conuerte gladium in locum suum, qui gladium acceperit, gladio peribit. Nam euangelium spiritus iustitiam tantum tradit, quæ gladio extorqueri hominibus non potest, sicut ciuilis iustitia. Tamen non est Christi primum ac proprium officium legem condere,

Sic & de loco Leui. 26
Persequemini inimicos uestros
&c. iudicandum est.

LII DISCRIMEN.

dicere, sed gratiã donare. Moses legumlator est & iudex. Christus saluator, sicut ipse de sese testatur Ioanis tertio. Non misit deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Lex dãmnat, quandoquidem per nos ei satis fieri nequit. Christus gratiam peccati donat credentibus. Sæpe quidem legem etiam Christus prædicat, quod sine lege peccatum cognosci non possit, quod nisi sentiamus, uim gratiæ & amplitudinem non intelligemus. Prõinde simul & lex & euangelium prædicari debet, ostendi debent & peccatum & gratia. Duo Cherubim arcæ impositierant, lex & euangelium, quare fieri nequit, ut euangeliũ sine lege, legem sine euangelio recte aut foeliciter doceas. Et ut cum euangelio Christus legem coniunxit, ita cum lege euangelium Prophetæ. Habes huius rei exempla etiam in Apostolorum contionibus in Actis. In primis autem epistolas Pauli omnes, in quibus ferè primum de ratione euangelij differit, postea paræneses præscribit.

DE VI LEGIS.

Euangelium non esse legem, sed promissionem gratiæ diximus, nunc superest, ut quæ legis, quæ euangelij uis sit utrunq; doceamus. Nam hinc legis & euangelij discrimen aliqua ex parte cognosci poterit. Ac principio quidem de iis legis uariat scripturã,

LEGIS AC EVANGELI

uariat scriptura, ab humana ratione scriptura legem uocat uirtutē irae, peccati, sceptrū exactoris, fulmen, tonitru. Ratio humana, emendationem uitiorū & doctrinā uiuendi, sic enim uocat Cicero de legibus. Et nihil uulgo laudibus legū celebratius est, ut carni uideri possit etiam insanire Paulus, cum uirtutem peccatilegem uocat. Sic Iudæi Ioānis nono cum se Mosi discipulos profitentur, agnoscere Christum nolunt. Prōinde ut de uilegis exacte disputemus, duo hominum genera inter se conferamus.

**Hypocritis
humana iu
sticia.**

Ex primo genere sunt qui legem carnaliter intelligunt, nec sentiunt exigere impossibilia cæci, qui nec peccatum nec legem nec iustitiam uident. Sunt autē hypocritæ, Sophistæ omnium seculorū. Huiusmodi iustitiam Paulus uocat iustitiā ex operibus legis, nempe eorum qui cum legem audiunt, facere adgre diuntur suis operibus, & ad legem adferunt manus, pedes, os, cor aut non adferunt, mallet enim sine lege esse, quantumuis sibi sancti uideantur. Adhuc placeñt uoluptates, opes, honor. Hi quales sint nemo melius q̄ spiritus dei dixerit. Principio fide carent, hoc est, cor eorum nihil intelligit dei, & ut scriptura loquitur, deū non requirit, hoc est, non magnificat, sed contemnit. Deinde declinant, iuxta Psal. 13. id est, cum nec timeant deum, nec credant deo, ad sua consilia defleclūt, contempto deo, per quæ sibi aut ad opes, aut ad dignitates uiam faciunt. Præterea etiā suis operibus conātur se

tur se iustificare, cuiusmodi operarios iniquitatis scri-
 ptura sepe perstringit. Psal. quinto à Dauide descri-
 buntur hypocritæ ad hunc modum, quod non sit in ore
 eorum rectum, candor, quod interiora sint uacuitas,
 quod guttur eorum sit patens uorago. Cum hoc homi-
 num genere nihil est legi negocij. Nam è falso & car-
 nali intellectu legis uiuunt, quare in eis efficere id non
 potest lex, quod debebat. Sed ipsi sibi ex lege, idola,
 imagines masculinas, & carnaliu uirtutum umbras
 fingunt. Trahuntur enim ad simulada bona opera car-
 nali quodam adfectu, uel pœnæ metu, uel comodi stu-
 dio, stulte securi, cū non uideant morbū animi sui. Est
 que huius generis incredibilis superbia, tumor, perti-
 nacia, φιλοψυχία. Tantum abest ut legi satis faciant,
 ut nulli longius à lege absint. Huiusmodi est pharisæ-
 us ille Luca. 18. qui ait, non sum sicut ceteri homines.
 Et Esaias describit ebrios Ephraim ca. 28. Percussit=
 mus fœdus cū morte, et cū inferno fecimus pactū. Et
 Hieremie. 6. Erubescere nescierunt. Et Matthæi. 7.
 Operarij iniquitatis. Qualem se fuisse testatur Pau-
 lus priusquàm conuerteretur, Roma. 7. Ego aliquan-
 do sine lege uixi, id est, fuit aliquod tempus cum uide-
 rer mihi legem egregie præstare, cum uincerem hy-
 pocrisi operum etiam omnes æquales meos, non e-
 nim arguebat me, non accusabat, non damnabat
 tum lex. Et tales quidē omnes homines sunt, qui per-
 uires nature pro captu rationis legem exprimere
 conantur.

LEGIS ET EVANGELII

conantur, cum nec legem nec vires suas intellegant.
Atque hi sunt qui Mosi tergum tantum, qui Mosi uelata
tam tantum faciem contemplantur, ut uult Paulus in
posteriore ad Corinthios, ubi à Iudæis negat intelligi
posse iustitiam euangelicam, quòd corde uelato con-
tueantur Mosen, hoc est, quid exigat lex, quam nos
nihil nisi peccatum & maledictum simus, per legem
non uident.

Et hætenus quidem de his qui per vires naturæ,
pro facultate rationis humanæ tentant legem, qui qua-
les sint, à suo corde quisque poterit æstimare. Ad hos
non pertinent proprie hæ Pauli sententiæ, Lex uir-
tus iræ, uirtus peccati, ministratio mortis &c. Quan-
quàm his etiam lex damno sit, quòd ex ea idolum sibi
faciant, deinde nihil non operentur cū ineffabili qua-
dam cordis tum superbia tum molestia.

Ex altero genere sunt, ad quos hæ sententiæ, Lex
uirtus peccati, uirtus iræ &c. pertinet, quibus legem
deus reuelat, ostenditque corda, & quos sensu peccati
sui terret deus & confundit. Hi demum sunt in qui-
bus per legem deus operatur. In hypocritis nihil agit
lex, sed ipsi quandam legis umbram, umbra quadam
hypocriticæ iustitiæ referunt. In his uere ac proprie
lex agit quibus ostenditur peccatum. Quòd quia ue-
re fit, à deo fit, & uocat hoc opus scriptura, iudiciū,
iram dei, furorem dei, aduersum uultum iræ &c.
Psalmo. 96. Iudiciū correctio sedis eius. Ignis ante
ipsum præ

LII DISCRIMEN.

ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, uidit & commota est terra. Montes sicut cera fluxerunt à facie domini, à facie domini omnis terra. Psalmo septuagesimo quinto. De cælo auditum fecisti iudicium, terra tremuit & quæcui. Et Zachariæ tertio. Si leat omnis caro à facie domini, Esaiæ undecimo. Percutiet terram uirga oris sui, & spiritus labiorum suorum interficiet impium. Abacuk tertio. Aspexit & dissoluit gentes, & cõtriti sunt montes seculi. Quamquam quid attinet multa congerere, cum hæc plane altera scriptura pars sit, Lex & legis opus occidere & damnare, ostendere radicem peccati nostri & cõfundere. Mortificat non auaritiã tantum aut libidinem, sed caput omnium malorum amorem nostri, iudicium rationis, & quidquid boni sibi uidetur habere natura. Hic adparebit quàm puteant uirtutes morales, quàm sint pollutus menstruopannus, iustitiæ sanctorum. Quandoquidem etiam Moſen exclamare oportuit. Coram te ne innocens quidem est innocens. Et Naum, Mundanis non faciet innocentem. Et Dauid, Ne intres in iudicium cum seruo tuo. Et Domine ne in furore tuo arguas me. Et Esaiæ tricesimo octauo. Ezechias, Quasi leo contriuit omnia ossa mea. Et hoc est, quod pareissimè dixit, ut solet omnia Ioãnes. Per Moſen lex data est, gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta est. Veritas hy-

LEGIS AC EVANGELII.

hypocrisis, gratia furori dei opponitur. Pröinde, cum per Iesum Christum gratia, id est, misericordia & favor dei partus sit, & uerax in corde nostro iustitia, necesse est ut lex hypocrisis tantum auctor sit, cum coërcet inuitos & frementes aduersus deum, & iræ, cum damnat nos reos.

Sic paulus ad Romanos septimo, ubi de ui legis diligentiſſime diſſeruit. Peccatum non cognoui niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces, Idem capite tertio, Per legem cognitio peccati, quaſi dicat, hypocrisis falſo perſuſum, parari lege iuſtitiam, cum lex tantum oſtendat cordi peccatum. Deinde occasione accepta peccatū per mandatum in me operatum eſt omnem concupiſcentiam. Id eſt, ubi coëpi legis omnis ſentire, adeo nihil proſectum eſt lege, ut concupiſcentiam magis etiam irritata ceperit furere aduersus iudicium & uoluntatem dei. Nam ſine lege peccatum erat mortuum, hoc eſt, ni lex mihi in corde peccatum oſtendiſſet, ni me ſenſus peccati conterruiſſet, mortuum fuiſſet peccatum, non efferbuiſſet. Vixi enim aliquando ſine lege. Fuit aliquod tempus, cum iuſtus mihi uiderer, legem non uidebam, adeoq; nec peccatum. At que ibitum peccatum conquiſcebat, nec palam traſcebat deo, ſed cum ueniſſet mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus ſum, hoc eſt, cum tam lege oſtendiſſet mihi peccatum deus, exuſcitatum eſt peccatum.

LII DISCRIMEN.

peccatum, ego confusus sum, pauefactus, inhorruit, breuiter mortuus sum. Et tum quidem adparuit quæ uis legis esset. Prodata quidem lex est ut uiueremus, sed cum facere non possimus, mortis organum est. Et quæ causa est tandem cur lex occiderit? Lex spiritalis est, id est, exigit spiritualia, ueritatem, fidem glorificationem deum, amorem dei, ego uero carnalis sum, incredulus, ignorans dei, insipiens, amans mei & c.

Nusquam uim rationesque legis tam copiose tractauit Apostolus Paulus, ut hoc loco, quem proposuimus, in quo non uideo quid desiderari possit. Obscuritas nulla est, nihil impeditum, plana, aperta omnia, ut dubitari non possit eius de sententia. Quod si uolet studiosus lector scripturæ, addat huic ueluti suffragatores eos locos qui sunt in aliis sparsis epistolas.

In priore ad Corinthios. Aculeus mortis peccatum, potentia uero peccati lex, non enim confunderet, non terreret peccatum, ni lege ostenderetur nobis, adeoque non esset efficax peccatum, nisi per legem esset excitatum & ostensum. Itane mors efficax esset, nisi peccati uiribus & operaterreret nos. In posteriore ad Corinthios capite tertio discernitur lex à spiritu, ad hunc modum. Sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos nos fecit, ministros noui testamenti, non literæ, sed spiritus. Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Et quid literam, quid spiritum uocet, sequentia clarius docent, cum ait, Quod si mini-

LEGIS AC EVANGELII

stratio spiritus erit in gloria? Ministratio mortis lex est, quæ ostenso reuelatoq; peccato, confundit, conterret, & occidit conscientiam. Ministratio spiritus euangelium est, ut postea dicemus, quod consolatur, erigit, animat, uiuificat ante pauefactas mentes.

In tertio capite Epistolæ ad Galatas cum longa disputatione docuisset Apostolus, non parari solum legis adminiculo iustitiam, addit id quod obijci posse non inepte uidebatur. Quid igitur lex? id est, si non profuit ad parandam iustitiam, quæso quis eius fuit usus? Propter transgressiones, inquit, lex tradita est, id est, ut aueretur præ uariatione. Auget enim cognitio peccati, peccatum, cum quod implacabilius se uiuat, cum coercetur, tum quod indigne fert natura se confundi, & irascitur diuino iudicio.

Hanc esse uim legis etiam docent typi scripturæ pleriq;. Exodi decimo nono cum legem esset laturus deus, terrebatur mirifice populus, tonitru, fumo, fulgore, nubibus, clangore buccinæ, & quibus non horrendis spectris? quæ omnia percussæ conscientie terribilissima designant. An non uox populi, conscientie labefactatæ uox est, cum inquit, Non loquatur dominus nobis, ne forte moriamur. Et populum quidem sic consternatum mire subleuat Moses, non iam legis minister, sed Euangelista, cum ait. Nolite timere ut enim probaret uos uenit deus, & ut terror illius esset in uobis, & non peccaretis. O euangelicam planè

LII DISCRIMEN.

plane uocē Mosi, quā nisi audiat cōscientia, quomodo sustinebit illum horrendum uultum iudicis? Sed de euangelica consolatione postea dicemus.

Iam ē Mosi facie lux resplenduit, ut perstringeretur populo oculi. Id quod in caussa fuit, cur deinceps non nisi uelata facie sese populo ostēderet. Non enim ferunt fulgorem diuinae lucis, oculi aut mentes humanae. In summa, fulgur, facies in monte, spendor in facie Mosi, plane indicant, ut cum Paulo loquar, gloriam dei qua cor humanum deus confundit. Iudicium dei est ista peccati cognitio. Cedant hinc Sophisticae attritiones, & simulate contritiones, cedant cauteria conscientiae hypocritarum. Hic profunda cordis deus scrutatur. Tantum abest enim ut ratio humana uideat peccatū suum, ut sanctos etiam & plenos spiritu oporteat pro ignorantibus supplicare. Exclamat Dauid, Delicta quis intelligit? Et, Ignorantias meas ne memineris, & hoc genus multa aliās. Hieremias capite decimo septimo, Prauum & inscrutabile ait esse cor hominis. Ego dominus scrutans cor & probans renes. Et capite tricesimo primo. Castigasti me domine & eruditus sum, quasi iuueneculus indomitus. Conuerte me, & conuertar, quia tu dominus deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi poenitentiam, & postquam ostendisti mihi, percussi femur mecum. Confusus sum & erubui, quom sustinui ignominiam pueritiae meae. Et quis est, qui se legem adsecutum pu-

LEGIS ET EVANGELII

tet, cū praeicipiatur ut nosmetipsos abnegemus. Mat-
thaei decimo sexto. In summa, proprium legis opus
est peccati reuelatio, aut ut clarius dicam peccati con-
sciētia, et ut Paulus uocat Chirographum in dogma-
tibus, quod aduersatur nobis. Sic enim Paulus multo
elegantius, multo certius definiit consciētiam quā
Sophistae sententiarij, qui nescio quot practicos syllo-
gismos concipiunt, dum uocabulū consciētiae descri-
bant. Quid enim aliud est consciētia peccati, quā
legis sententia, in corde ostendens peccatū nostrum.
Nam quod Paulus ait in Coloss. Epistola $\chi\theta\sigma\gamma\zeta\alpha$
 $\phi\omicron\rho\tau\omicron\tau\epsilon\delta\acute{\omicron}\gamma\mu\alpha\sigma\iota\rho\acute{\omicron}\nu\acute{\iota}\nu\tau\omega\upsilon\tau\iota\omicron\rho\eta\mu\acute{\iota}\nu$. uult
cōsciētia chirographū esse, idēq; in decretis, id est,
quod per decreta, per legem aduersatur nobis.

Quid con-
sciētia.

Habes legis opus esse, reuelationem peccati, por-
rō cum peccatum nomino omnia genera peccati com-
plector, externa, interna hypocrisin, incredulitatē,
amorem nostri, contemptum seu ignorationem dei,
ipsas scilicet radices omnium humanorum operum.
Et in iustificandis quidem peccatoribus, primū hoc
opus dei est, reuelare peccatum nostrum, confunde-
re consciētiam nostram, pauescere, terrere, breui-
ter damnare, ut exemplum indicat Hieremie, quod
paulo ante citauī. Et ait Paulus. Ego per legem legi
mortuus sum. Et Dauid secūdo Regum duodecimo,
in reprobatione Prophetae confusus exclamat. Peccaui
domino

Principiū
pœnitētiæ.

LII DISCRIMEN.

domino. Et tertio Regū uigesimo primo. Achab dirupit uestem &c. & ut ait scriptura, ambulauit de misso capite. Et in secundo Paralipo. capite trigesimo tertio scribitur de Manasse, quod sit coangustatus, utendum est enim scripturæ uerbo. Et in secundo capite historie Apostolicæ, his auditis compuncti sunt corde. Hic satis sit monuisse hoc opus legis initium esse pœnitentiæ, quo spiritus dei terrere ac confundere conscientias solet. Nam natura per sese peccati fœditatem non potest cognoscere, tantum abest ut odisse possit. Animalis enim homo non sentit ea que sunt dei. Et ad Roman. octauo. Caro adfœctat ea que carnis sunt. Hæc de pœnitentiæ initio tractant Sophistæ in quarto sententiarum, nos hic uelut in uestibulo nostri operis. Nam iustificationem hominis, ad eoque uerum baptismum auspicatur mortificatio, iudicium, confusio, quæ fit à spiritu dei per legem. Et si cut hinc nempe à peccati cognitione uita Christiana auspicanda est, ita à legis officio Christiana doctrina auspicanda est.

Timor seruilis.

Non est operæ precium disputare, sit ne hic timor seruilis, an, ut uocant, filialis. Permittamus hoc genus disceptationis ociosis ingenijs. Quamquam hæc de re pleriq; sic disputant, ut satis adpareat eos neq; quid seruilis, neq; quid filiorum metus sit intelligere. Certum est, odio peccati tangi neminem posse nisi per spiritum

LEGIS AC EVANGELII

sanctum, certum item est sic conterritos fugere iultum dei, & conspectum, nisi spiritu dei retrahatur, reuocentur, ac confirmentur, ut clament cum Paulo, Domine quid uis me facere. Fugere conspectum dei conterritos lege, docet historia in Exodo, cum appellat Moſen populus. Non loquatur dominus nobis ne forte moriamur. Et Dauid psalmo centesimo trigesimo octauo. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Extant testimonia abunde multa huius loci in scripturis, mihi satis uisum est hæc monuisse, quo discrimen legis & euangelij certius teneretur. Vides autem quantum inter simulatam pœnitentiam & ueram intersit.

DE VI EVANGELII

Vos ad cum modum terruit conscientia, hi haud dubie ad desperationem adigerentur, id, quod in damnatis usu uenit, nisi promissione gratiæ ac misericordiæ dei (nam euangelium dici constat) subleuarentur & erigerentur. Hic si credat adflucta conscientia promissioni gratiæ in CHRISTO, fidere suscitatur & uiuificatur, id quod mirifice declarauit exempla.

LII DISCRIMEN.

In Genesi capite tertio, Pœnitentia, peccatum & iustificatio Adæ describitur. Posteaquàm deliquissent Adam & Eua, & iam nuditati suæ tegmen ac ὄριζώματα quærerent. Sic enim solemus hypocritæ, conscientijs mederi per satisfactiones nostras, compellabantur à domino. Ea uero uox intolerabilis erat. Hic nihil perizomata, nullus prætextus excusabat peccatum, Iacet conuicta, iacet rea conscientia, peccato ob oculos posito per uocem dei. Fugiunt, & causam fugæ exponit Adam, cum inquit, Vocem tuam domine audiui in paradiso, & timui eò quòd nudus essem. Ecce confessionē, καὶ ἑξομολόγησιν conscientiæ. Interim Adam misere secum luctatur, donec audit promissionem misericordiæ, uocem de uxore dictam. Semen eius conteret caput serpentis. Non nihil faciebat ad confirmandas eorum conscientias etiam quòd dominus eos uestiit, haud dubia significatione incarnationis Christi, nam ea caro tandem operit nuditatem nostram, & eximit confusionem pauentibus conscientijs, nempe, in quam opprobria exprobrantium incidere, Psalmo sexagesimo octauo. Paulo ante Dauidis meminimus, ut uoce Nathan prophete confusus sit. Et periisset ille quidem, nisi statim euangelium audisset. Dominus sustulit peccatum tuum, non morieris. Sunt qui putant in ueteris instrumenti historijs præter allegorias nihil requirendum. Sed hic uides quantum sit eruditionis in uno hoc Da-

LEGIS AC EVANGELI-

uidis exemplo. si solam literam consideres, immò ea sola est spectanda, in qua cum iræ tum misericordie suæ opa spiritus dei nobis large exhibuit. Quæ uox magis Euangelica cogitari potuit quàm hæc: Dominus sustulit peccatum tuum. An non hæc summa est Euangelij, seu prædicationis noui testamenti? Sublatum esse peccatum. Adde his si uoles aceruum historiarum Euangelicarum Lucæ septimo. Mulier peccatrix lachrumis lauat pedes domini, quàm consolatur his uerbis. Remittuntur tibi peccata. Et quid uulgatius filij prodigi historia Lucæ decimo quinto confitentis delictum suum, quem pater quàm amanter excipit, complectitur. osculatur &c. Lucæ quinto. Petrus stupefactus miraculo, adeoque percussus corde exclamat, Exi à me domine, quia homo peccator sum. Quem consolatur & reuocat CHRISTVS, cum inquit, Nolitimere &c. Ex his exemplis credo posse intelligi, quid inter legem & Euangelium inter sit, quæ uis sit legis, quæ euangelij. Lex terret, Euangelium consolatur. Lex iræ uox est & mortis. Euangelium pacis & uitæ, & in summa uox sponsi & sponsæ, sicut propheta dicit, Et qui sic erectus uoce Euangelij, credit Deo, is iam iustificatus est, ut mox copiosius dicam. Non est obscurum Christianis, quantum gaudij, quantum letitiæ ista consolatio adferat. Atq; huc pertinent læta ille prophetarum uoces, qui

Iustificatio
quid.

LII DISCRIMEN.

ces, quibus describunt Christum & ecclesiam. Esate
 trigesimo secundo. Et sedebit populus meus in pulchri-
 tudine pacis, & in tabernaculis fiducia & in requie
 opulenta. Item gaudium & letitia inuenitur in ea
 & uox laudis. Hieremie trigesimo tertio, Reuelabo
illis deprecationem pacis & ueritatis, & erit mihi
in nomen & in gaudium & laudem & exultationem
cunctis gentibus terre. Sophonie tertio. Reddam po-
 pulis labium electum, ut inuocent omnes nomen do-
 mini, Psalmouigesimo. Letificabis cum gaudio & c.
 Et nonogesimo sexto. Lux orta est iusto & rectis cor
 de letitia.

Et quid attinet multa congerere, cum ex promul-
 gatione legis, item ex Christi aduentu satis adpareat,
 tum legis tum euāgelij uis. Etenim quā terribili spe-
 ctaculo lex promulgata sit, describitur Exodi capite
 decimo nono, & nos paulo ante recensuimus. Sicut
 enim tum Israëlē terreat Dominus, ita singulo-
 rum conscientie terrentur uoce legis, & unā cum Is-
 rāele clamant. Non loquatur nobis dominus, ne mo-
 riamur. Exigit lex impossibilia, coarguitur peccati
 rea conscientia. Hinc pavor, confusio, sic exercent con-
 scientiam, ut remedij nihil usquā adpareat, ni ipse
 qui humiliavit erigat. Sūt qui suis uiribus, conatibus,
 operibus, ac satisfactionibus quærunt consolationē.
 Sed hi non plus efficiunt, q̄ effecerat Adā suis perizo-
 natis, Ita sunt q̄ se pctō sui arbitrij uiribus, opponūt,

*Quales sunt
 dicitur enim
 etiam predicabitur
 in ecclesia dei*

*Descriptio
 Libe & Geny
 vis*

LEGIS AC EVANGELII

eos subinde miserabilius ruere, res ipsa docet. Fallax enim equus ad salutem, in abundantia uirtutis suæ non saluabitur, Psalmo trigesimo secundo. Et, Da nobis auxilium domine, quia uana salus hominum, Psalmo centesimo septimo. Contra CHRISTI aduentus describitur à propheta Zacharia nono. Exulta filia Sion, iubila filia Hierusalem, Ecce rex tuus uenit tibi iustus & saluator, ipse pauper. Primum cum iubet exultare, docet aliud esse uerbum huius regis, quàm lex sit, adeoq; exprimit conscientie gaudium, exultantis, ubi audierit uerbum gratie. Deinde nihil tumultus est sed placida omnia, ut intelligas auctorem pacis esse, non iræ, hoc est quod pauperem uocat Zacharias, quod Euangelista uelut exponens, fecit mansuetum. Et Esaias eodem spectat capite quadagesimo secundo. Calamum quassatum non coufringet, lignum fumigans non extinguet.

Sic confert Mosi uultum, cum Christi uultu Apostolus in posteriore ad Corinthios, Terrebat Moses fulgure uultus ut supra monuimus. Quis enim iudicij diuini maiestatem ferat, cum id Propheta etiam deprecetur. Ne intres in iudicium cum seruo tuo. CHRISTI gloriam cum in Thabor uident discipuli, quàm nouo, quàm admirando gaudio perfunduntur, ita ut ignarus sui petrus clamaret. Domine bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula. Hic enim aspectus est gratie & misericordie dei. Sicut abeni serpen-

LII DISCRIMEN.

serpentis conspectus seruabat, ita seruantur qui defi-
 xos in Christum oculos fidei habent. Ioannis tertio,

ideo aptissimo nomine *δυναρέλια* dixerunt

Apostoli, letum nuncium. Nam &

Græci uulgo *δυναρέλια* uoca-

runt nuncia, preconia pu-

blica rerū bene ge-

starum. Sicut

est apud

Isocratem *δ'ίς*

ἡ δὲ τῶν εἰκάμεν δυναρέλια

Et Demos-
 sthenes pro
 Ctesiphōte
 dixit *δυνα-*
ρέλιζόμε-
νον, probe
 ne precan-
 te.

EXCVSVM TVBINGÆ
 APVD HVLDERI-
 CHVM MORHAR-
 DVM ANNO
 M. D. XXIII.

Buch der Bibliothek
 Des seligen
 D. E. A. W. Kraufs

